گوڵان

سیاسی

شۆڕشی ئەیلوول

ئیرادەی نەتەوەیەکی تووڕە

شۆڕش کاتێک هەڵدەگیرسێت کە دەوڵەت دەستوور و یاساکانی خۆی بێمانا دەکات و نەتەوە ناچار دەبێت بە یاساکانی ئاسمان وەڵامی بداتەوە

یەکێک لە سیفەتە جوانەکانی مستەفا بارزانی بۆ لێبوردەیی نێوان پێکهاتەکان، یان لایەنە سیاسییەکانیش، ئەوە بووە کە لێبوردەیی لای مستەفا بارزانی یەک مانای هەبووە، ئەویش ئەوەیە «منیش بەشێکم لە هەڵەکە»، ئەمەش واتە ئەگەر هەڵەیەک روویدابێت، ئەوا لێبوردەیی ئەو کاتە دروست دەبێت کە کام لایەن پێشتر دەڵێت: «منیش بەشێک بووم لە هەڵەکە.»

هیگل شۆڕشی فەڕەنسای ناو لێنا: «کۆتایی مێژوو»، ئەمەش بەو مانایەی ئەو سیستمە تازەیەی دوای شۆڕشی فەڕەنسا لەسەر ئاسەواری رژێمە کۆنەکە دادەمەزرێت، ئەو توانایەی دەبێت کە بتوانێت ئازادییەکان رێکبخات

ئەگەر رژێمی عەبدولکەریم قاسم لە دەستووری کاتی ساڵی ١٩٥٨ پەشێمان نەبوایەتەوە کە دەستوورەکە راشکاوانە دەڵێت: (عێراق نیشتمانی هاوبەشی کوردو عەرەبە)، ئەوا گەلی کوردستان پێویستی بەوە نەدەبوو کە شۆڕش بەرپا بکات

لە ساڵانی کۆتایی سەدەی رابردوودا لە دیمانەیەکی رۆژنامەنووسیدا لە فرانسۆ زاڤی لۆڤا، رۆژنامەنووس و فۆتۆگرافەری بەناوبانگی فەڕەنسیم پرسی: جیاوازیی نێوان شۆڕشی فەڕەنسا و شۆڕشی ئەیلوولی کوردستان چییە؟ لە وەڵامدا پێی گوتم: «شۆڕشی فەڕەنسا، شۆڕشێکی بۆرژوازی بوو، شۆڕشی ئەیلوول شۆڕشێکی رزگاریخوازی بوو، ئامانجی رزگارکردنی نەتەوەیەك بوو لە کۆیلایەتی.»

بۆ ئەم رۆژنامەنووسە بەناوبانگە هەردوو شۆڕشی (فەڕەنسا و ئەیلوول) جێگەی شانازی بوون، ئەمەش لەبەر ئەوەیە سەبارەت بە شۆڕشی فەڕەنسا ئەو خۆی فەڕەنسییە و شانازی بە شۆڕشی فەڕەنساوە دەکات، سەبارەت بە شۆڕشی ئەیلوولیش یەکێك بووە لەو رۆژنامەنووسانەی کە بە هاوێنەی کامێراکەی و بە پێنووسەکەی دەنگوباس و وێنەی ئەو شۆڕشەی بە رێگەی میدیاکانەوە بە جیهان ناساندووە.

زیرەکیی لۆڤا لە جیاکردنەوەی شۆڕشی ئەیلوول لە شۆڕشی فەڕەنسا لەو خاڵەدا خۆی بەرجەستە دەکات، کە شۆڕشی فەڕەنسا بۆ ئەوە هەڵنەگیرسا کە نەتەوەی فەڕەنسی لە چنگی نەتەوەیەکی دیکە، یان رژێمێکی دەرەکی رزگاربکات، بەڵکو ئامانجی شۆڕشەکە رووخاندنی سیستمێکی کۆن و دامەزراندنی سیستمێکی تازە بوو، بۆ ئەوەی بتوانێت ئازادییەکان رێکبخات و نەتەوەکان لە برسێتی رزگاربکات، هەر بۆیە هیگل شۆڕشی فەڕەنسای ناو لێنا: «کۆتایی مێژوو»، ئەمەش بەو مانایەی ئەو سیستمە تازەیەی دوای شۆڕشی فەڕەنسا لەسەر ئاسەواری رژێمە کۆنەکە دادەمەزرێت، ئەو توانایەی دەبێت کە بتوانێت ئازادییەکان رێکبخات، بەڵام بەداخەوە ئەوەی لەو سەردەمە لە شۆڕشی فەڕەنسا چاوەڕێ دەکرا، ئاکامی بەوجۆرە نەبوو.

بەڵام سەبارەت بە شۆڕشی ئەیلوول کە دیسان لۆڤا لە نزیکەوە لەگەڵ سەرکردایەتی و پێشمەرگەکانی شۆڕشی ئەیلوول پەیوەندی و تێکەڵاوی هەبووە، لەوە تێگەیشتووە ئەگەر رژێمی عەبدولکەریم قاسم لە دەستووری کاتی ساڵی ١٩٥٨ پەشێمان نەبوایەتەوە کە دەستوورەکە راشکاوانە دەڵێت: (عێراق نیشتمانی هاوبەشی کوردو عەرەبە)، ئەوا گەلی کوردستان پێویستی بەوە نەدەبوو کە شۆڕش بەرپا بکات، ئەمەش دەقاودەق هاوتای ئەو بۆچوونەی هانا ئارنێتە کە لە کتێبی (لە شۆڕشدا) دەڵێت: «بەپێی تیۆری سیاسەت حکومەتی سەرکوتکار ئەو حکومەتەیە کە دەستبەرداری دەستوور دەبێت بۆ هەڵسووڕاندنی کارەکانی بەمەش ئەو ئازادییانەی کە حکومەت لێی تێدەگات، شێوازێکی نەرێنی وەردەگرن و سەرەنجامیش شۆڕش بەرپا دەبێت.»

کەواتە ئەم بۆچوونە ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت، کە شۆڕشی رزگاریخوازی ئەو کاتە هەڵدەگیرسێت کە حکومەتەکان خۆیان دەستبەرداری ئەو یاسا و دەستوورانە دەبن کە پێشتر خۆیان دایانرشتووە و ئیمزایان لەسەر کردووە، هەر بۆیە ئەگەر هۆکاری سەرەکی بۆ شۆڕشی ئەمریکا، پێشێلکردن و رەتکردنەوەی ئەو یاسایە بێت لەلایەن حکومەتی بەریتانیاوە دژی ئەمریکییەکان کە دەڵێت: بەبێ نوێنەرایەتی باجدان بوونی نییە، ئەوا هۆکاری سەرەکیی شۆڕشی ئەیلوولی کوردستانیش، پێشێلکردن و رەتکردنەوەی ئەو ماددە دەستوورییە بووە کە لەلایەن حکومەتی عەبدولکەریم قاسمەوە کە خۆی پێشتر دانی بەو دەستوورەدا ناوە و دەڵێت: (عێراق نیشتمانی هاوبەشی کوردو عەرەبە).

● کاتێك دەوڵەت لە دەستوور و یاساکانی خۆی یاخی دەبێت تەنیا بە شۆڕش دەتوانرێت وەڵام بدرێتەوە

فەڕەنسا و بەریتانیا وەك دوو دەوڵەتی براوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، هەر خۆیان بەردی بناخەی کۆمەڵەی گەلانن و ئیمزایان لەسەر ١٤ خاڵەکەی وۆرد ویلسۆن کردووە کە لەسەر پەیماننامەی کۆمەڵەی گەلان و ئەو ١٤ خاڵەی ویلسۆن ئەو وڵاتانە لە چوارچێوەی حوکمڕانیی ماندێت بەڕێوەبەرن، کە لە ئاکامی شەڕەکە داگیریان کردوون. ئەمەش بەو مانایەی ئەو دەوڵەتانەی دروستیان کردوون، نابنە بەشێك لە خاکی فەڕەنسا یان بەریتانیا، بەڵکو فەڕەنسا و بەریتانیا بۆ ماوەیەك هاریکاریان دەبن، تا دەگەنە ئەو ئاستەی خۆیان حوکمڕانیی خۆیان بکەن، پاشان دەبنە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان و وەك دەوڵەتێکی خاوەن سەروەریی مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت.

بەریتانیا کاتێك باشووری کوردستانی بە عێراقەوە لکاند، لەسەر ئەو بنەمایە بوو، دوای ئەوەی حوکمڕانیی ماندێت کۆتایی دێت، ڕاپرسی لەناو گەلی کوردستان ئەنجام بدرێت، بەوەی ئایا دەیانەوێت ببنە بەشێك لە عێراق، یان دەیانەوێت سەربەخۆ بن. بەڵام بەداخەوە بەریتانیا لە بەڵێنەکانی خۆی بەرامبەر گەلی کوردستان پاشگەز بوو، بە بێ ڕاپرسی و ڕەزامەندیی خەڵکی کوردستان پشتگیری عێراقی بەم نەخشەیەی ئێستایەوە کرد، بۆ ئەوەی ببێتە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان و هیچ حیسابێکی بۆ مافەکانی گەلی کوردستان نەکرد، هەر بۆیە لە ٦ی ئەیلوولی ١٩٣٠ خەڵکی قارەمانی شاری سلێمانی هەڵیان کوتایە سەر سەرای سلێمانی و لە ئاکامدا شەڕە بەناوبانگەکەی (بەردەرکی سەرا) ڕوویدا، کە تیایدا چەندین کەس شەهید بوون و چەندینی دیکەش بریندار کران.

لەدوای شەڕی بەردەرکی سەرای سلێمانی لە ١٩٣٠، دوو شۆڕشی دیکە دژی ڕژێمی پادشایەتی عێراق بەرپاکراون، کە ئەوانیش (شۆڕشەکانی یەکەم و دووەمی بارزان) بوون. شۆڕشەکانی بارزان لەگەڵ ئەوەی لە ناوچەیەکی دیاریکراوی کوردستان بەرپاکراون، بەڵام شۆڕشی نیشتمانی و سەرتاسەری بوون، هۆکاری ئەمەش لەبەر ئەوە بووە کە بە نزیکەی ٣٠ ساڵ پێش دەستپێکردنی شەڕی یەکەمی جیهانی، شێخەکانی بارزان کاراکتەری دیاری ناو شۆڕشەکانی کوردستان بوون و ئامانجیان دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان بووەو هەر لەم پێناوەشدا شێخ عەبدولسەلامی بارزانی لەسێدارە دراوە.

لەم چوارچێوەیەدا ئەگەر سەرنج لە تەواوی شۆڕشی نەتەوەکانی جیهان بدەین، دەبینین هەموو شۆڕشەکانی لە ئاکامی پاشگەزبوونی دەوڵەت، یان دەوڵەتی داگیرکاری ئەو نەتەوەیە بووە، بە پلەی یەکەم لەو پەیماننامە نێودەوڵەتییانەی کە کۆمەڵەی گەلان و نەتەوەیەکگرتووەکانی لەسەر دامەزراوە، یان پاشگەزبوونی خودی دەوڵەتەکە بووە لەو یاساو دەستوورەی کە خۆی پەسەندی کردووە، لێرەوە وەك نموونە ئاماژە بە هەندێك لە شۆڕشی ڕزگاریخوازی نەتەوەکان دەکەین:

١- شۆڕشی ئەمریکا ساڵی ١٧٧٦، هۆکاری سەرەکیی بەرپابوونی ئەم شۆڕشە پاشگەزبوونی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیایە لەو یاسا و پرانسیپانەی کە حکومەتی بەریتانیای لەسەر بەڕێوەدەچوو، ئەو پرانسیپەش ئەوەیە کە (باجدان بە بێ نوێنەرایەتی بوونی نییە)، هەر ئەمەش دروشمی شۆڕشی ئەمریکا بوو، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەگەر ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا حوکمڕانیی ئەمریکای بدایەتەوە بە دەستی ئەمریکییەکان و خۆیان خاوەنی پەرلەمانی خۆیان بوونایە، ئەوا ئەو شۆڕشە هەڵنەدەگیرسا.

٢- شۆڕشی هیندستان، ئەم شۆڕشەش هەر لەدژی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا دەستی پێکرد، بەریتانیا لەبەرامبەر نیمچە کیشوەری هیندستاندا (هیندستان و بەنگلادیش و پاکستانی ئێستا)، تەنیا لە بنەماکانی حکومەتی مەدەنی پاشگەز نەببوو، بەڵکو لەیاسای مەگنەکارتاش پاشگەز بوو، کە تەواوی خەڵکی نیمچە کیشوەری هیندستانی وەك مرۆڤ و هاوشانی بەرتیانییەکان لە قەڵەم نەدەدا. مەهاتما گاندی باوکی ڕۆحیی هیندستانییەکان لە شەمەندەفەرێ فڕێ درایە خوارەوە، تەنیا لەبەر ئەوەی لە فارگۆنی سپی پێستەکان دانیشتبوو، هەر بۆیە گاندی گەڕایەوە بۆ یاساکانی ئاسمان و بڕیاری دا، نەك هەر یاساکانی بەریتانیا ڕەتبکاتەوە، بەڵکو نابێت هیندستانییەکان هیچ کەلوپەلێکی بەریتانی بکڕن و وەك دەوڵەت مامەڵە لەگەڵ بەریتانیا بکەن.

٣- شۆڕشی لیبیا دژی داگیرکاری ئیتاڵیای سەردەمی فاشی، حکومەتی فاشیی ئیتاڵیا نەك هەر هەموو پرانسیپە نێودەوڵەتییەکانی لە پەیماننامەی پەنسلفانیاوە پێشێل کردبوو، بەڵکو دەیویست خۆی یاسایەك دابنێت و بەسەر تەواوی مرۆڤایەتیدا فەرزی بکات، هەر بۆیە حکومەتی فاشی ڕازی نەدەبوو خەڵکی لیبیا بە خۆیان بڵێن ئێمە خەڵکی ئەم خاکەین و ئیتاڵی نین، بۆیە عومەری موختار ناچار بوو بە یاسای ئاسمان مامەڵە لەگەڵ ئیتاڵیا بکات و شۆڕش لە دژی ئیتالیای فاشی بەرپا بکات، موختار لەگەڵ ئەوەی شۆڕشەکەی سەرکەوتوو نەبوو و سەرەنجام لە سێدارە درا،

شۆڕشی ڕزگاریخوازی ئەو کاتە هەڵدەگیرسێت کە حکومەتەکان خۆیان دەستبەرداری ئەو یاسا و دەستوورانە دەبن کە پێشتر خۆیان دایانڕشتووە و ئیمزایان لەسەر کردووە

شۆڕشەکانی بارزان لەگەڵ ئەوەی لە ناوچەیەکی دیاریکراوی کوردستان بەرپاکراون، بەڵام شۆڕشی نیشتمانی و سەرتاسەری بوون، هۆکاری ئەمەش لەبەر ئەوە بووە کە بە نزیکەی ٣٠ ساڵ پێش دەستپێکردنی شەڕی یەکەمی جیهانی، شێخەکانی بارزان کاراکتەری دیاری ناو شۆڕشەکانی کوردستان بوون و ئامانجیان دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان بووەو هەر لەم پێناوەشدا شێخ عەبدولسەلامی بارزانی لەسێدارە دراوە

شۆڕشەکانی کوردستان هەر لە سەردەمی شۆڕشەکانی دژی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سەفەوی تا دەگاتە شۆڕشی ئەیلوولی مەزن، هەر هەموویان شۆڕش بوون دژی ئەو دەسەڵاتانەی کە لە یاسا و دەستوورەکانی خۆیان پاشگەزبوون

گەورەیی شۆڕشی ئەیلوول ئەوەیە، ئەم شۆڕشە چوارچێوەیەکی بۆ ئامانجە سیاسیەکانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان لە هەر چوار پارچەی کوردستان دروستکرد

لە دوای راپەڕین و کۆڕەویش ساڵی ١٩٩١ کە شاندی بەرەی کوردستانی دووبارە لەگەڵ حکومەتی بەعس دەستی کردەوە بە گفتوگۆ، دیسان بەرنامەی بەرەی کوردستانی کۆپییەکی رێککەوتننامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ بوو

رێککەوتنی ئاداری ساڵی ١٩٧٠، پرۆژەیەکە کە سنووری جوگرافی و مێژوویی کوردستان دیاری دەکات، ئەم برگەیە بە دەق برگەی (٥٨)ی یاسای کاتی بۆ بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقە لەماوەی ساڵی ٢٠٠٤-٢٠٠٥و بە دەق ماددەی ١٤٠ی دەستووری عێراقە کە دەبوو لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠٧ جێبەجێ بکرایە

بەڵام بە یاسای ئاسمان وەڵامی ئیتاڵییەکانی دایەوە و پێی گوتن: «خوا ئێمەی بە ئیتاڵی دروست نەکردووە و ئێوەش ناتوانن ئێمە بکەن بە ئیتاڵی.»

٤- شۆڕشی جەزائیر دژی فەرەنسا، شۆڕشی جەزائیر لە ساڵی ١٩٥٦ کە پێشی دەگوترێت شۆڕشی (یەك ملیۆن شەهید) لە دژی کۆماری چوارەمی فەرەنسا بەرپا کرا، ئەوکات حزبە سیاسییەکانی فەرەنسا خۆیان بە هەڵگری ئاڵای دیموکراتی و داکۆکیکار لە سیستمی پەرلەمانی پیشان دەدا، بەڵام لەبەرامبەر داخوازییەکانی خەڵکی جەزائیر بۆ کۆتاییهێنان بە داگیرکاریی فەرەنسا، جەزائیریان خەڵتانی خوێن کرد، ئەم رەفتارانە لەسەر دەستی خەڵکانێك دژی جەزائیر ئەنجامدراوە کە خۆیان بە میراتگری شۆڕشی فەرەنسا و میراتگری بەیاننامەی مافی هاووڵاتیبوون دەزانن و دەستوورەکەشیان بە دەستووری شۆڕشی فەرەنسا دەزانن، بەڵام لە هەموو ئەمانە یاخیبوون، بۆیە جەزائیرییەکان بە یاساکانی ئاسمان مامەڵەیان لەگەڵ کۆماری چوارەمی فەرەنسا کرد و پێیان گوتن: جەزائیر بەشێك نییە لە فەرەنسا و سەرەنجامیش هەر ئەوان سەرکەوتن.

٥- شۆڕشەکانی کوردستان هەر لە سەردەمی شۆڕشەکانی دژی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و سەفەوی تا دەگاتە شۆڕشی ئەیلوولی مەزن، هەر هەموویان شۆڕش بوون دژی ئەو دەسەڵاتانەی کە لە یاسا و دەستوورەکانی خۆیان یاخیبوون، بۆ نموونە عوسمانییەکان کە لەچوارچێوەی خەلافەتی ئیسلامیدا حوکمڕانی بەشێکی کوردستانیان کردووە، خۆیان لە بنەماکانی خەلافەتی راشد، یاخی بوون و وەك خەلافەتێکی راشد مامەڵەیان لەگەڵ گەلی کوردستان نەکردووە، بۆیە بەردەوام گەلی کوردستان ناچار بووە بە یاساکانی ئاسمان (کە قورئانیش هەر یاسای ئاسمانە) و بە رێگەی شێخانی تەریقەت و زانایانی ئیسلامی کوردستانەوە مامەڵە لەگەڵ خەلافەتی عوسمانی بکەن، باشە ئەگەر خەلافەتی عوسمانی بانگەشە بۆ خەلافەتێکی راشدی ئیسلامی دەکات و، وەك خەلافەتێکی راشد مامەڵەی لەگەڵ کوردستان بکردایە، بۆچی کورد ناچار دەبوو پەنا بۆ شۆڕش بەرێت؟ بەڵام لەبەر ئەوەی خەلافەتی عوسمانی خۆی پێش هەرلایەنێکی دیکە لەو یاسا و دەستوورە یاخی بوو کە خەلافەتی راشدی لەسەر بەڕێوەدەچێت، بۆیە کوردیش ناچار بوو بە یاسای ئاسمان و بە شۆڕش وەڵامی بداتەوە. دیارە ئەمە بۆ بەشەکەی دیکەی کوردستان لە ژێر حوکمڕانیی سەفەوییەکانیش راستە، لەبەر ئەوەی ئەوان جیا لەوەی خۆیان بە موسڵمان دەزانن، بەڵام بانگەشە بۆ (دادپەروەریی حوسێن) یش دەکەن، کە دادپەوەریی حوسێن دەبێت لە خەلافەتی راشدیش گەورەتر بێت، بەڵام ئەوان خۆیان پێش هەر لایەکی دیکە لە (دادپەروەری حوسێن) یاخیبوون، بۆیە کوردی ئەو بەشەش بە یاسای ئاسمان و بە هەڵگیرسانی شۆڕش وەڵامی سەفەوییەکانیان داوەتەوە.

٦- جیاوازیی شۆڕشی ئەیلوولی کوردستان لە ساڵی ١٩٦١ لەگەڵ تەواوی شۆڕشی نەتەوەکانی جیهان ئەوەیە، کە ئەم شۆڕشە لەدوای ئەوە هەڵگیرسا کە حکومەتی عەبدولکەریم قاسم لە دەستوورە کاتییەکەی ساڵی١٩٥٨دا دانی بەوەدا نا، کە خاکی کوردستان خاکی گەلی کوردستانەو راستە بەشێکە لە عێراق، بەڵام عێراق نیشتمانێکی هاوبەشە. پرسیار لێرەدا ئەوەیە ئایا گەلی کوردستان چۆن پێشوازی لەم هەنگاوە کردووە و چۆن پشتگیری حکومەتەکەی قاسمی لە ساڵانی ١٩٥٨ و ١٩٥٩ کردووە؟ وەڵامی ئەم پرسیارە بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ دەدەینەوە و دەڵێین: ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ ئاماری تۆماری لەدایکبوون لە ساڵی ١٩٥٨ تا ئێستا، دەبینین زۆرترین ناوی (کەریم یان عەبدولکەریم) ناوی ئەو هاووڵاتییانەی کوردستانە کە لە ساڵانی ١٩٥٨- ١٩٥٩ لەدایك بوون، ئەمە نیشانەی ئەوەیە کە بەشێکی زۆری خەڵکی کوردستان لە خۆشەویستیی عەبدولکەریم قاسم ناوی (کەریم یان عەبدولکەریم)یان بۆ منداڵە کورەکانیان هەڵدەبژارد. ئەمە جوانترین وەڵامە بۆ پێشوازی و پشتگیری خەڵکی کوردستان لە حکومەتی عەبدولکەریم قاسم، بەڵام کاتێك قاسم خۆی لە دەستوورەکەی خۆی یاخی دەبێت و ئەو دەستوورە نامێنێت کە کورد بتوانێت مامەڵە

لەگەڵ حکومەتی عەبدولکەریم قاسم بکات، ئەوا لە ١١ی ئەیلوولی ١٩٦١ کورد ناچار بوو بە یاسای ئاسمان مامەڵە لەگەڵ حکومەتی قاسم بکات و پێی راگەیاند، کوردستان نابێتە بەشێك لە عێراقی عرووبە، بەڵام دەکرێت عێراق نیشمانی هاوبەشی کورد و عەرەب بێت.

● شۆڕشی ئەیلول لە نێوان خەباتی چەکداری و ئامانجە سیاسییە نیشتمانییەکاندا

گەورەیی شۆڕشی ئەیلول ئەوەیە، ئەم شۆڕشە چوارچێوەیەکی بۆ ئامانجە سیاسییەکانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردستان لە هەر چوار پارچەی کوردستان دروستکرد، بۆیە وێڕای ئەوەی ئەم شۆڕشە لە چوارچێوەی پیلانێکی نێودەوڵەتی نسکۆی بەسەردا هات و، دوای ئەویش شێوازی خەباتی چەکداریی شاخ گۆڕانکاری بەسەردا هات و، چەند ناوێکی دیکە لە بری شۆڕشی ئەیلول بۆ خەباتی چەکداری دوای ساڵی ١٩٧٥ داتاشران، وەك (شۆڕشی گوڵانی پێشکەوتنخواز و شۆڕشی نوێ و شۆڕشی عێراق و.. هتد)، بەڵام ناوەڕۆکی داواکاری لایەنە سیاسییە کوردستانییەکان بە هەموو لایەنە سیاسییەکانی ناو بەرەی نیشتمانیی دیموکراتی (بەرەی جود)، هەروەها بەرەی نیشتمانی دیموکراتی عێراقی (جوقد) و هەروەها دواتریش بە هەموو لایەنە سیاسییەکانی ناو (بەرەی کوردستانی) نەیانتوانیوە لەچوارچێوەی ئەو ئامانجە سیاسییە نیشتمانییانە بێنە دەرەوە کە شۆڕشی ئەیلول بۆ بزووتنەوەی رزگاریخوازیی کوردستانی دروستی کردبوو.

لە ماوەی ساڵانی ١٩٧٦- ١٩٨٦، حکومەتی بەعس هەوڵی لەگەڵ بەشی هەرە زۆری لایەنە سیاسییەکانی کوردستان دابوو، بەتایبەتیش (یەکێتی نیشتمانی کوردستان، سۆشیالیست، پارتی دیموکراتی کوردستان) بۆ ئەوەی لە دەرەوەی رێککەوتنامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ وتووێژ دەست پێ بکەنەوە، یان لە چوارچێوەی ئەو پڕۆژە ئۆتۆنۆمییە وتووێژ بکەن کە ساڵی ١٩٧٤ یەکلایەنە حکومەتی بەعس رایگەیاند، بەڵام هیچ لایەنێکی سیاسیی کوردستانی نەیتوانی لە دەرەوەی رێککەوتننامەی ئادار وتووێژ لەگەڵ حکومەتی بەعس بکات، تەنانەت لە ساڵانی ١٩٨٣-١٩٨٤ یەکێتی نیشتمانی کوردستان کە لەگەڵ حکومەتی بەعس وتووێژی دەست پێ کرد، ئەگەر سەیری بەرنامە و داواکارییەکانی یەکێتی لەو ساڵانە بکەین، دەبینین لە ئامانجە سیاسییە نیشتمانییەکاندا کۆپییەکی رێککەوتننامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ بووە، لە دوای راپەڕین و کۆڕەویش ساڵی ١٩٩١ کە شاندی بەرەی کوردستانی دووبارە لەگەڵ حکومەتی بەعس دەستی کردەوە بە گفتوگۆ، دیسان بەرنامەی بەرەی کوردستانی کۆپییەکی رێککەوتننامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ بوو، لە دوای ساڵی ٢٠٠٣یش کە کورد بووەوە بە بەشێکی سەرەکی لە نووسینەوەی دەستووری هەمیشەیی ساڵی ٢٠٠٥ی عێراق، ئەوا ئەگەر سەیری هەموو ئەو مادده دەستوورییانە بکەین، کە پەیوەندی بە مافە سیاسییە نیشتمانییەکانی خەڵکی کوردستانەوە هەیە، ئەوا جیا لە گۆڕینی ناوی ئۆتۆنۆمی بۆ فیدراڵی، دەبینین تەواوی ئەو مادده دەستوورییانە داوای دەکەین، ئامانجە سیاسییە نیشتمانییەکانمان گەرەنتی بکات، کۆپییەکی تەواوی بڕگەکانی رێککەوتننامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ی شۆڕشی مەزنی ئەیلوولە.

ئەوجا ئەگەر سەیری شێوازی وتووێژی لایەنە کوردستانییەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستانیش بکەین لە باکوور و رۆژهەڵات و رۆژئاوا، دەبینین بۆ ئەوانیش بە لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندی ئەو بەشانەشەوە، دەبینین رێککەوتنی ئاداری ١٩٧٠ نەخشەی رێگەیە بۆ داواکارییەکانیان لەگەڵ حکومەتە جیاوازەکانی خۆیاندا.

هەر بۆیە ئەگەر لەم روانگەیەوە سەیری ئامانجە سیاسییە نیشتمانییەکان لەناو رێککەوتنی ئاداردا بکەین، دەبینین، ئەم رێککەوتنە، رێککەوتن نییە بۆ دابینکردنی مافی ئۆتۆنۆمی (حوکمی زاتی) بۆ گەلێك، یان نەتەوەیەك، هەروەها ئەمە رێککەوتنێك نییە بۆ ئەوەی حکومەتی ناوەندی چەند مافێك بە نەتەوەیەك، یان گەلێك بدات، بەڵکو ناوەڕۆکی رێککەوتنی ئاداری ١٩٧٠

رێککەوتنی ئادار تەنیا رێککەوتنی نێوان سەرکردایەتیی شۆڕش و حزبی بەعس نییە، بەڵکو بەرهەمی هەموو ئەو رێککەوتن و دانوستاندنانەیە کە شۆڕشی ئەیلوول لە ساڵانی ١٩٦٤ — ١٩٧٠ لەگەڵ حکومەتە جیاوازەکانی عێراق کردوویەتی

بایەخدان بە مێژوو و زمان و کەلتوورە جیاوازەکانی کوردستان و زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوەیی نەتەوە جیاوازەکانی کوردستان، بەرهەمی شۆڕشی ئەیلوولەو لە رێککەوتنی ئاداری ساڵی ١٩٧٠دا بە دیکۆمێنت کراوە

لە قۆناخی پێش دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوولدا، بەشی هەرە زۆری ناوەکانی خەڵکی کوردستان کوردی، یان کوردستانی نین، بەڵام لەگەڵ لەگەڵ دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوول دەبینین نەک هەر نەتەوەی کورد ناوی کۆرپەکانی بەناوی کوردی، یان کوردستانی ناو ناوە، دەبینین نەتەوەکانی دیکەش کۆرپەکانیان بە ناوی کوردستانی ناوناوە

لە چوارچێوەی ڕێککەوتنی شۆڕشی ئەیلوولدا، بەوجۆرە پرسی پێشمەرگە چارەسەر کرابوو کە لە ژێر ناوی (پاسەوانی سنوور) هێزی پێشمەرگە وەک سوپای کوردستان بە هەموو پێکهاتە سەربازییەکانیەوە مابوونەوە، ئەم بڕگەیە دەقاودەق ئەو ماددە دەستوورییەیە کە پێشمەرگەی کردۆتە (پاسەوانی هەرێم) و مسعود بارزانی بەتەنیا داکۆکی لەسەر دەکات و هێندەی سەربەخۆیی کوردستان پێداگیری لەسەر دەکات

پڕۆژەیەکی هاوبەشی نێوان شۆڕشی کوردستان و حکومەتی دەسەڵاتداری عێراقە، بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی ئەو ڕێککەوتنە نیشتمانێکی هاوبەش بۆ دوو نەتەوەی سەرەکی کە (کوردو عەرەبە) سەرلەنوێ بونیاد بنرێتەوە. ڕێککەوتنی ئاداری ساڵی ١٩٧٠، پڕۆژەیەکە کە سنووری جوگرافی و مێژوویی کوردستان دیاری دەکات، ئەم بڕگەیە بە دەق بڕگەی (٥٨)ی یاسای کاتی بۆ بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقە لەماوەی ساڵی ٢٠٠٤-٢٠٠٥و بە دەق ماددەی ١٤٠ی دەستووری عێراقە کە دەبوو لە کۆتایی ساڵی ٢٠٠٧ جێبەجێ بکرایە.

بێگومان ڕێککەوتنی ئادار تەنیا ڕێککەوتنی نێوان سەرکردایەتیی شۆڕش و حزبی بەعس نییە، بەڵکو بەرهەمی هەموو ئەو ڕێککەوتن و دانوستاندنانەیە کە شۆڕشی ئەیلوول لە ساڵانی ١٩٦٤ – ١٩٧٠ لەگەڵ حکومەتە جیاوازەکانی عێراق کردوویەتی، بۆیە ئەگەر لەماوەی ئەو شەش ساڵەی پێش ئیمزاکردنی ڕێککەوتنەکە، حکومەتەکانی عێراق هەنگاوێکی بچووکیشیان بەرامبەر کوردستان هەڵگرتبێت، ئەوانەش هەمووی بەرهەمی ئەو دانوستاندن و وتووێژانە بوون، کە بەردەوام لەنێوان سەرکردایەتیی شۆڕش و حکومەتە جیاوازەکان هەبوون، هەر بۆ نموونە: دامەزراندنی زانکۆی سلێمانی یەکێکە لە داواکارییەکانی دانوستاندنی شۆڕشی ئەیلوول لەگەڵ حکومەتەکانی عێراقدا، هەروەها کردنی دهۆك بە لیوا، داواکارییەکی دیکەی دانوستاندنەکانی شۆڕشی ئەیلوولە، لەمەش زیاتر بایەخدان بە مێژوو و زمان و کەلتوورە

جیاوازەکانی کوردستان و زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوەیی نەتەوە جیاوازەکانی کوردستان، بەرهەمی شۆڕشی ئەیلوولەو لە ڕێککەوتنی ئاداری ساڵی ١٩٧٠دا بە دیکۆمێنت کراوە.

سەبارەت بە خەباتکردن بۆ ئاشتیی کۆمەڵایەتی و بایەخدان بە ناوی کوردی بۆ ئەو منداڵانەی لەدوای دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوول لەدایکبوون، دەبینین لە قۆناخی پێش دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوولدا، بەشی هەرە زۆری ناوەکانی خەڵکی کوردستان کوردی، یان کوردستانی نین، بەڵام لەگەڵ لەگەڵ دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلوول دەبینین نەك هەر نەتەوەی کورد ناوی کۆرپەکانی بەناوی کوردی، یان کوردستانی ناو ناوە، دەبینین نەتەوەکانی دیکەش کۆرپەکانیان بە ناوی کوردستانی ناوناوە.

هەر بۆیە ئەگەر زیاتر هەڵکۆڵین لە بڕگەکانی ڕێککەوتنی ئاداری ساڵی ١٩٧٠ بکەین، دەبینین پڕۆژەیەکە دوو ئاراستەی (کوردستانی و عێراقی) هەیە، سەبارەت بە ئاراستە کوردستانییەکەی دەبینین:

١- ڕێککەوتنی ئادار پڕۆژەیەکە بۆ هۆشیاری نەتەوەیی و دابینکردنی مافی نەتەوەیی، بەڵام بەتەنیا هۆشیاری و مافەکانی نەتەوەی کورد نا، بەڵکو هۆشیاری نەتەوەیی و دابینکردنی ماف بۆ کۆی نەتەوەو ئایینە جیاوازەکانی کوردستان، بۆیە دەکرێت ئەمە ناوبنێین: دووبارە بونیادنانەوەی گەلی کوردستان، یان ئەو پڕۆژەیەی کە پێی دەڵێن: (بونیادنانەوەی نەتەوە) لە زانستی دەوڵەتسازیدا.

حکومەتی عێراق لەماوەی ئەو چوارساڵەی بۆ جێبەجێکردنی ڕێککەوتنی ئادار دیاریکرابوو، توانی نەوتی عێراق خۆماڵی بکات و کۆتایی بە سیاسەتی دەستگرتنەوەی ئابوری (التقشف) بهێنێت، با وای دابنێین، حکومەتی عێراق لە بری شەڕکردنەوە لەگەڵ کورد، ڕێککەوتنەکەی جێبەجێ بکردایەو دەستی بکردایە بە ئاوەدانکردنەوەی عێراق، ئایا عێراق وەک کۆریای باشوور و سەنگافورە لە ماوەی تەنیا ١٠ ساڵدا لە دەوڵەتێکی جیهانی سێهەمەوە نەدەبووە دەوڵەتێک هاوشانی دەوڵەتانی جیهانی یەکەم؟

٢- ڕێککەوتنی ئادار پرۆژەیەو چوارچێوەیەکە بۆ پێناسەکردنەوەی بەشێك لە نیشتمانێکی گەورە، ئەویش ئەو بەشەیە کە (کوردستانە لەچوارچێوەی عێراقدا)، هەر بۆیە ئەگەر بە وردی لەسەر بندێڕەکانی بڕگەکانی ڕێککەوتنی ئادار هەڵوەستە بکەین، کە پێداگیری لەسەر سنووری جوگرافی و مێژوویی کوردستان دەکات، ئەوا بەدەق ئەوەمان پێدەڵێت: (ئەم بەشەی کوردستان نیشتمانێکی جیاوازە لەناو دەوڵەتی عێراقدا).

٣- لە چوارچێوەی بڕگەکانی ڕێککەوتنی ئاداردا، زمانی کوردی هاوشانی زمانی عەرەبی زمانی فەرمییەو لە کوردستانیشدا زمانە جیاوازەکانی دیکە وەك تورکمانی و سریانی زمانی فەرمیی ئەو نەتەوانەیە و بە زمانی خۆیان دەخوێنن، ئەگەر لێرەدا گریمانەی ئەوە بکەین کە ڕێککەوتنی ئاداری ١٩٧٠ وەك ئەوەی لەنێوان سەرکردایەتیی شۆڕشی ئەیلوول و حکومەتی بەعس ئیمزا کرا لە ماوەی ساڵانی ١٩٧٠ – ١٩٧٤ هەمووی جێبەجێ بکرایە، ئایا ئەو ڕێککەوتنە بۆ کوردستان لە چوارچێوەی عێراقدا هاوشێوەی کیوبیك نەدەبوو لە چوارچێوەی دەوڵەتی کەنەدادا؟

٤- لە چوارچێوەی ڕێککەوتنی شۆڕشی ئەیلوولدا، بەوجۆرە پرسی پێشمەرگە چارەسەر کرابوو کە لە ژێر ناوی (پاسەوانی سنوور) هێزی پێشمەرگە وەك سوپای کوردستان بە هەموو پێکهاتە سەربازییەکانیەوە مابوونەوە، ئەم بڕگەیە دەقاودەق ئەو ماددە دەستوورییەیە کە پێشمەرگەی کردۆتە (پاسەوانی هەرێم) و مسعود بارزانی بەتەنیا داکۆکی لەسەر دەکات و هێندەی سەربەخۆیی کوردستان پێداگیری لەسەر دەکات.

ئەوجا لێرەوە ئەگەر سەیری ڕەهەندە عێراقییەکەی بکەین و وەك پرۆژەیەك سەیری بکەین کە ڕەنگدانەوەی ئیجابییانەی لەسەر عێراق دەبوو، وەك نیشتمانێکی هاوبەش، ئەوا دەکرێت ئەم لایەنانە بخەینەڕوو:

ئەگەر هەر حزب و سەرکردەیەک لە بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول بێتەدەرەوە، خەڵکی کوردستان وەک خۆفرۆش و خائین سەیری دەکەن

١- حکومەتی عێراق لەماوەی ئەو چوارساڵەی بۆ جێبەجێکردنی ڕێککەوتنی ئادار دیاریکرابوو، توانی نەوتی عێراق خۆماڵی بکات و کۆتایی بە سیاسەتی دەستگرتنەوەی ئابوری (التقشف) بهێنێت، با وای دابنێین، حکومەتی عێراق لە بری شەڕکردنەوە لەگەڵ کورد، ڕێککەوتنەکەی جێبەجێ بکردایەو دەستی بکردایە بە ئاوەدانکردنەوەی عێراق، ئایا عێراق وەك کۆریای باشوور و سەنگافورە لە ماوەی تەنیا ١٠ساڵدا لە دەوڵەتێکی جیهانی سێیەمەوە نەدەبووە دەوڵەتێك هاوشانی دەوڵەتانی جیهانی یەکەم؟

٢- ئەگەر عێراق ڕێککەوتنەکەی جێبەجێ بکردایە، ناچار نەدەبوو تەنازول بۆ شای ئێران بکات و واز لە نیوەی شەتولعەرەب بۆ ئێران بهێنێت.

٣- ئەگەر عێراق ڕێککەوتنەکەی جێبەجێ بکردایە و لەبری ئەوەی دیهاتەکانی کوردستان دابگرێت و لە ئۆردوگای زۆرەملێ نیشتەجێیان بکات، خەریکی ئاوەدانکردنەوەی بەشە عەرەبییەکەی عێراق بوایە، ئەوا لەگەڵ ڕووخانی شا و هاتنی کۆماری ئیسلامیی ئێران، ئەوا نە لایەنە سیاسییەکانی شیعە بەو جۆرە دروست دەبوون کە هەڕەشە لە عێراق بکەن، نە دەبوونە هۆکارێکیش بۆ ئەوەی شەڕی ٨ساڵەی عێراق- ئێرانیش هەڵبگیرسێت، دواى ئەویش عێراق نەدەکەوتە ئەو بارە ئابوورییە نالەبارەی کە بیر لە داگیرکردنی کوەیت بکاتەوە .

بیرمەندی گەورەی کورد خوالێخۆشبوو مسعود محەمەد لە دیمانەیەکی ڕۆژنامەی برایەتی پێی گوتین: مەلا مستەفا بارزانی بۆ گەلی کوردستان قەدەرە و دەبێت ئەو قەدەرەمان قبووڵ بێت، ئەوا بەهەمان پێوانەی مامۆستا مسعود محەمەد، ڕەهەندە سیاسیەکەی شۆڕشی ئەیلولیش قەدەرە بۆ هەموو حزبە سیاسیەکانی کوردستان و دەبێت بە خۆشی بێت، یان بە ناچاری، ئەو قەدەرە قبووڵ بکەن

ئەمانە هەمووی دەرهاویشتە خراپەکانی جێبەجێ نەکردنی ڕێککەوتنی ئادار بوون، بەڵام هەمووشیان ئەو فاکتانەن کە ئێستا عێراق بەدەستیانەوە دەناڵێنێت.

● وانەکانی شۆڕشی ئەیلوول بۆ ئێستامان و بۆ شێوازی مامەڵەمان لەگەڵ حکومەتی عێراق

لە زانستی سیاسەتدا چەمکێك هەیە دەڵێت: جەنگ و شەڕ (الحرب و المعرکة) دوو پرسی لێك جیاوازن، شەڕ پرسێکی سیاسییە و دەبێت دەوڵەتمەدار بڕیاری لەسەر بدات، بەڵام جەنگ، ژەنراڵە سەربازییەکان نەخشەی بۆ دادەنێن و هەر خۆشیان جێبەجێی دەکەن. لەمەش زیاتر جەنگ، بەبێ بڕیار، یان ڕاگەیاندنی شەڕ بوونی نییە، بەڵام بەبێ جەنگیش شەڕ بەمانا سیاسییەکەی بوونی هەیە. لەم چوارچێوەیەدا زۆر جار لەدوای کۆتاییهاتنی جەنگەکان لە سەرکردەکان گوێمان لێ بووە کە دەڵێن:

جەنگەکە کۆتایی هاتووە، بەڵام شەڕەکە کۆتایی نەهاتووە.

ئەوجا ئەگەر لەم چوارچێوەیەدا ڕێبەرایەتیکردنی شۆڕش لەلایەن مەلا مستەفا بارزانی-یەوە بە بڕیاری ڕاگەیاندنی شەڕ بۆ مافە ڕەواکانی خەڵکی کوردستان و دیاریکردنی سنووری کوردستان لە ڕووی مێژوویی و جوگرافییەوە لەناو دەوڵەتی عێراقدا لە قەڵەم بدەین، ئەوا هەر لەگەڵ دەستپێکی شۆڕشەکەوە، ئەم بڕیارەی مستەفا بارزانی، هەردوو ڕەهەندەکەی شەڕ (سیاسی و سەربازی) هەبووەو لەهەردوو ڕەهەندەکەشەوە کاری جددی لەسەر کردووە.

لەدوای نسکۆی ساڵی ١٩٧٥یشەوە لەگەڵ ئەوەی لایەنە سیاسییە کوردستانییەکان، بەناوی دیکە جیا لەناوی شۆڕشی ئەیلوول دەستیان بە خەباتی چەکداری کردەووەو، لەگەڵ ئەوەی لە ڕووی خەباتی چەکدارییەوە جیاواز بوون لە خەباتی چەکداریی شۆڕشی ئەیلوول، بەڵام لە ڕووی سیاسییەوە درێژەپێدەری هەمان شەڕ بوون، کە مستەفا بارزانی لە شۆڕشی ئەیلوولدا ڕایگەیاندبوو، ئەمە بەو لایەنە سیاسییانەشی کە بۆ مەبەستی حزبایەتیی تەسك لە ئەدەبیاتی حزبیی خۆیاندا دژایەتی شۆڕشی ئەیلوولیان کردووە، بەڵام وەك کردەیی و بەناچاری لە ناو بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوولدا ماونەتەوە، ئەم مانەوەیەش لەبەر ئەوەیە، ئەگەر هەر حزب و سەرکردەیەك لە بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول بێتەدەرەوە، خەڵکی کوردستان وەك خۆفرۆش و خائین سەیری دەکەن، هەر بۆیە چۆن بیرمەندی گەورەی کورد خوالێخۆشبوو مسعود محەمەد لە دیمانەیەکی ڕۆژنامەی برایەتی پێی گوتین: مەلا مستەفا بارزانی بۆ گەلی کوردستان قەدەرە و دەبێت ئەو قەدەرەمان قبووڵ بێت، ئەوا بەهەمان پێوانەی مامۆستا مسعود محەمەد، ڕەهەندە سیاسیەکەی شۆڕشی ئەیلولیش قەدەرە بۆ هەموو حزبە سیاسیەکانی کوردستان و دەبێت بە خۆشی بێت، یان بە ناچاری، ئەو قەدەرە قبووڵ بکەن.

ئەم چەند دێڕەمان بۆ بەرچاوڕوونی خوێنەری ئەم باسە نووسی و بۆ ئەوەی ڕاشکاوانە بڵێین: شۆڕشی ئەیلوول بە تەنیا شۆڕشی پارتی دیموکراتی کوردستان نەبووە، هەروەها مێژووەکەشی بەتەنیا مێژووی پارتی نییە، ڕاشکاوانەتریش لەمە، پارتی دیموکراتی کوردستان ڕاستە پارتی سەرەکیی ناو شۆڕشی ئەیلوول بووە، بەڵام شۆڕشەکە لەلایەن «بارەگای بارزانی»یەوە ڕێبەرایەتی کراوە و ئەم بارەگایەش بۆ پارتی چۆن بووە، بۆ لایەنە سیاسیەکانی دیکەی ناو شۆڕشی ئەیلوول و تەواوی ڕێکخراوە مەدەنیەکانی ناو شۆڕش وەك یەك بووە. هەموو ئەو لایەنە سیاسی و ڕێکخراوە مەدەنی و کەسایەتی و هونەرمەند و سەرۆك هۆز و پیاوماقووڵانەشی سەردانی بارەگای بارزانی-یان کردووە، وەك بارەگای بارزانی کە تایبەتمەندی خۆی هەبووە، سەردانی ئەو بارەگایان کردووە، نەك وەك بارەگایەکی تایبەتی و حزبی پارتی دیموکراتی کوردستان. هەر بۆ نموونە ئەگەر ئێستا کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد، یان حزبی شیوعی عێراق کە شانازی بە شۆڕشی ئەیلوولەوە دەکەن، ئەگەر لێیان بپرسین: ئایا ئێوە لە ژێر ڕێبەرایەتی پارتی بەشێك بوون لە شۆڕشی ئەیلوول، یان ڕێبەرایەتی مستەفا بارزانی؟ بێگومان ڕاشکاوانە دەڵێن: لەژێر ڕێبەرایەتی مستەفا بارزانی.

پارتی دیموکراتی کوردستان ڕاستە پارتی سەرەکیی ناو شۆڕشی ئەیلوول بووە، بەڵام شۆڕشەکە لەلایەن «بارەگای بارزانی»یەوە ڕێبەرایەتی کراوە و ئەم بارەگایەش بۆ پارتی چۆن بووە، بۆ لایەنە سیاسیەکانی دیکەی ناو شۆڕشی ئەیلوول و تەواوی ڕێکخراوە مەدەنیەکانی ناو شۆڕش وەک یەک بووە

لەم بازنەیەدا، هەقە پارتی دیموکراتی کوردستان و تەواوی لایەنە سیاسییەکانی کوردستان ڕاشکاوانە ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول لەسەر ئاستی ناوخۆ و لەسەر ئاستی پەیوەندیی کوردستان و عێراق، دووبارە بکەنەوە بابەتی وتووێژێکی لەنێوان خۆیاندا بۆ ئەوەی بگەنە ئەم ڕاستییانە:

١- لەسەر ئاستی پەیوەندیی کوردستان و بەغدا، هەموو لایەنە سیاسییەکان بەگشتی و پارتی و یەکێتی بەتایبەتی، زۆر باش دەزانن، لەو کاتانەشی کە شەڕی شوومی ناوخۆ لە نێوانیان هەبووە و سەنگەریان لەیەکتری دەگرت، کە دەهاتە سەر باسی وتووێژ و ڕێککەوتن لەگەڵ حکومەتی بەعس، بێ ئەوەی پێکەوە کۆببنەوە، هیچ لایەکیان نەتاندەتوانی لە بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول بێنە دەرێ، بۆیە بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی

لەسەر ئاستی پەیوەندیی کوردستان و بەغدا، هەموو لایەنە سیاسییەکان بەگشتی و پارتی و یەکێتی بەتایبەتی، زۆر باش دەزانن، لەو کاتانەشی کە شەڕی شوومی ناوخۆ لە نێوانیان هەبووە و سەنگەریان لەیەکتری دەگرت، کە دەهاتە سەر باسی وتووێژ و ڕێککەوتن لەگەڵ حکومەتی بەعس، بێ ئەوەی پێکەوە کۆببنەوە، هیچ لایەکیان نەتاندەتوانی لە بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول بێنە دەرێ

شۆڕشی ئەیلوول نەك بە تەنیا بۆ پارتی، بەڵكو بۆ هەموو حزبە سیاسییەكانی كوردستان بۆتە قەدەر و دەبێت ئەو قەدەرە قبووڵ بكرێت، ئەگەرنا لەسەر سازشكردن لە هەر خاڵێكی رەهەندە سیاسییەكەی شۆڕشی ئەیلوول لەگەڵ هەر حكومەتێكی عێراق، ئەوا میللەت بە خائین ناویان تۆمار دەكات، ئەوجا بۆ ئەوەی ئەمە روونەدات، باشترە بازنەی رەهەندە سیاسییەكەی شۆڕشی ئەیلوول هەموو لایەك كۆبكاتەوە.

٢- سەبارەت بە رەهەندە سیاسییەكەی شۆڕشی ئەیلوولیش بۆ پەیوەندیی ناوخۆی نێوان حزبەكان، بێگومان هەموو لایەك دەزانن، یەكێك لە سیفەتە جوانەكانی مستەفا بارزانی بۆ لێبوردەیی نێوان پێكهاتەكان، یان لایەنە سیاسییەكانیش، ئەوە بووە كە لێبوردەیی لای مستەفا بارزانی یەك مانای هەبووە، ئەویش ئەوەیە «منیش بەشێكم لە هەڵەكە»، ئەمەش واتە ئەگەر هەڵەیەك روویدابێت، ئەوا لێبوردەیی ئەو كاتە دروست دەبێت كە كام لایەن پێشتر دەڵێت: «منیش بەشێك بووم لە هەڵەكە.» بۆیە بۆ ئێستای بارودۆخی كوردستان و دووبارە زیندووكردنەوەی رەهەندە سیاسییەكەی شۆڕشی ئەیلوول لەسەر ئاستی ناوخۆی

کوردستان، پێویستمان بەوەیە کام لایەن پێش هەر لایەنێکی دیکە دەڵێت: «منیش بەشێك بووم لە هەڵەکە.»

دیارە پارتی دیموکراتی کوردستان کە هەمیشە لەسەر ئاستی سیاسەتی ناوخۆ و پەیوەندیی نێوان لایەنە سیاسییەکان، هەرگیز دەرگای دیالۆگ و وتووێژی ڕەتنەکردۆتەوە، لە بنەڕەتیشدا ئەم میتۆدەی پارتی دیموکراتی کوردستان هەر ئەو مانایەی ڕەهەندە سیاسیەکەی شۆڕشی ئەیلوول و هەمان تێگەیشتی مستەفا بارزانی هەیە بۆ لێبوردەیی کە وەك یەکەم لایەن بڵێت: «منیش بەشێك بووم لە هەڵەکە»، بۆ ئەوەی بەرامبەریش بڵێت: «منیش بەشێك بووم لە هەڵەکە» و کێشەکان چارەسەر بکرێت.

هەر بۆیە ئەگەر بمانەوێت پەندێك، یان وانەیەك لە ڕەهەندە سیاسییەکەی شۆڕشی ئەیلوول وەربگرین، ئەوا چ لەسەر ئاستی سیاسەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان و پەیوەندیی نێوان لایەنە سیاسییەکان، هەروەها چ لە ئاستی پەیوەندیی نێوان کوردستان و عێراق، ئەوا بێجگە بە ڕازیبوون بەو قەدەرەی بازنەی ڕەهەندە سیاسییەکانی شۆڕشی ئەیلوول بۆ هەموو لایەك دروستی کردووە، ڕێگەی دیکە لە بەردەم لایەنە سیاسییەکاندا بوونی نییە.

نەوزاد هادی

پارێزگاری هەولێر بۆ گوڵان:

بڕیارە ئەمساڵ پڕۆژەی شەقامی ١٢٠ مەتری لە هەولێر تەواو بکرێت

پڕۆژەی شەقامی١٥٠مەتری ڕەزامەندی لەسەر دراوەو دەست بە جێبەجێکردنی دەکرێت

لەگەڵ دەستپێکردنەوەی جێبەجێکردنی پڕۆژەکان و کەمبوونەوەی شوێنەواری قەیرانە داراییەکە؛ لە پارێزگای هەولێر چەندین پڕۆژە دەست بە جێبەجێکردنەوەی کراوە. بۆ قسەکردن لەسەر پڕۆژەکان و چەند بابەتێکی پەیوەندیدار بە سێکتەرەکانی پەروەردەو تەندروستی چەند پرسیارێکمان ئاراستەی نەوزاد هادی پارێزگاری هەولێر کردووە، لێرەدا پوختەی قسەکانی بڵاودەکەینەوە.

*** یەکێك لەو پڕۆژانەی کە جێگای سەرنجەو بۆ هەولێر و گرنگیی تایبەتی هەیە، پڕۆژەکانی رێگاوبانە، ئایا گرنگترینی ئەو پڕۆژانە چین کە لەبواری رێگاوباندا دەست بە جێبەجێکردنەوەی کراوە؟**

- لەگەڵ دروستبوونی قەیرانی دارایی لە دوای ساڵی ٢٠١٤ پڕۆژەکان بەگشتی راگیران، بەڵام لە هەولێر چەندین پڕۆژەی ستراتیژی و گرنگی خزمەتگوزاریی کاریان تێدا کرا، لەوانە پڕۆژەی شەقامی بازنەیی ١٢٠مەتری، کە کۆمپانیای هێمن گروپ دەستپێکی پڕۆژەی ١٢٠مەتری ئەنجامدا، کە قۆناغی یەکەمی لە رێگای موسڵ بۆ رێگای مەسیف سەلاحەدین تەواو کرد و قۆناغی دووەمیشی ماوەیەك پێش ئێستا تەواو کرد، کە لە رێگای مەسیف سەلاحەدین بۆ رێگای کەسنەزانە و ئێستا هێمن گروپ لەکارکردندایە بۆ تەواوکردنی قۆناغی کەسنەزان-کەرکووك. هەروەها نێوان رێگای کەرکووك بۆ رێگای موسڵ کە درابوو بە کۆمپانیایەکی تورکی کە بەپێی رێککەوتنیك رەزامەندی دراوە لەو کۆمپانیا تورکییە وەرگیراوەتەوە و هەر کۆمپانیای هێمن گروپ تەواوی دەکات و بە دڵخۆشییەوە هێمن گروپ بڕیاری داوە بۆ ئەمساڵ ئەو رینگەش کە دوا رینگەیە لە شەقامی ١٢٠مەتری تەواوی بکات، بەمەش ١٢٠مەتری بازنەی ٣٦٠پلەی تەواو دەکات. شەقامی ١٢٠مەتری بازنەیی یەکێکە لە شادەمارە سەرەکییەکانی هاتوچۆی شاری هەولێر، چونکە شاری هەولێر بە حوکمی قەڵات ماستەرپلانیکی بازنەییە و شەقامەکانی بازنەییە، هەر بۆییە شەقامەکانی ٣٠مەتری و ٤٠مەتری و ٦٠مەتری و ١٠٠مەتریمان هەبووە و ئێستاکە ١٢٠مەتریش لە قۆناغی کۆتاییدایە و شەقامی ١٥٠مەتریش و رەزامەندی لەسەر دراوە، شەقامی ١٢٠مەتری کە تەواو دەبێت، هیچ راوەستان و ترافیکێکی تێدا نییە، ئەگەرچی لە ٣٠مەتری و ٤٠مەتری و ٦٠مەتری و ١٠٠مەتری کێشەی راوەستان و هەبوونی ترافیك هەیە، هەر چەندە تونێل و پردی خێرا لە ٦٠مەتری و ١٠٠مەتری هەیە، بەڵام بەپێی پێویست نییە، بۆیە راوەستان و ترافیك لەسەر ئەو شەقامانە هەیە، بەڵام ١٢٠مەتری ئینترچەینجەکانی تەواون و هیچ لەمپەرو راوەستانی تیدا نییە، بۆیە ئەو شەقامە رەنگدانەوەو کاریگەریی باش و زۆری لەسەر کەمبوونەوەی جەنجاڵی لە شاری هەولێر دەبێت و رەنگدانەوەی باشیش لەسەر هاتوچۆ و جووڵەی بازاڕو ئابووری و بازرگانی دروست دەکات، ئەو شەقامە هێزێکی گەورە دەداتە شاری هەولێر لە هەموو بوارێکەوە، هەر بۆ نموونە ئەو قورساییەی هاتوچۆ کە لەسەر شەقامی ١٠٠مەتری هەیە، کەم دەبێتەوە و دەگوازرێتەوە بۆ سەر شەقامی بازنەیی ١٢٠مەتری، چونکە لە هەر شوێنێکی شاری هەولێر بتەوێت بچیت بۆ لایەکی تری لە رێگای ١٢٠مەتری دەتوانێت بە کەمترین ماوەو بە ئاسانی بۆی بچیت، ئەمەش چ بۆ ناو شاربێت، چ بۆ دەرەوەی شار، لەلایەکی تر ئەو ئۆتۆمبێلە بارهەڵگرانەی کە لە دەروازەی ئیبراهیم خەلیل، یا هەر ئاراستەیەکی تر بیانەوێت بێن بۆ هەولێر، لەو رێگاوەوە زۆر بە ئاسانی دەگەنە شوێنی مەبەستی خۆیان و بەپێچەوانەشەوە لێی دەردەچن و بۆ بارهەڵگرەکان ئەم شەقامە وەکو ترانزێتە و لەمەودوا بارهەڵگرەکان ناچنەوە سەر شەقامی ١٠٠مەتری، ئەمەش گەورەترین ئاسانکاری بۆ شۆفیری بارهەڵگرەکان دروست دەکات

زیاتر لە ١١٨هەزار ئاوارەی رۆژئاوای کوردستان و ٥٠٠هەزار ئاوارەی عێراقی لە هەولێرن

سەرەڕای ئەو قەیران و بێ مووچەییە، نەخۆشخانە حکوومی و گشتییەکان لە دەوامی خۆیان بەردەوام بوون و بە ئەرکی مرۆڤایەتی خۆیان هەستان و دەوامیان بایکۆت نەکرد

*** باسی پرۆژەی شەقامی ١٥٠ مەتریتان لە شاری هەولێر کرد، ئەمە کەی دەست بە ئەنجامدانی دەکرێت؟**

- یەکێك لەو پرۆژانەی کە ئێستا رەزامەندی لەسەر دراوە کە بکەوێتە بواری جێبەجێکردنەوە، شەقامی ١٥٠مەترییە وەکو قۆناغی یەکەم لە رێگای بەحرکە تا رێگای کەسنەزان دەستپێدەکات، ئەم بەشەی شەقامی ١٥٠مەترییە زۆر ستراتیژی و پێویست و گرنگە بۆ شاری هەولێر، چونکە ئەو ناوچانەی شارەکە زۆر بەرفراوان بووە، ئەم شەقامەش چەندین شوێن و ئاوەدانی بەیەکەوە دەبەستێتەوە، لەوانە بەرێوەبەرایەتی هاتوچۆی نویێ و گەنجان ستی و پرۆژەی خانووی کۆرییەکان و قونسولخانەی ئەمریکی و شاری مامۆستایان و پیرزین و ناوچەکانی دەوروبەری شاوەیس، لەلایەك دی دەسوورێتەوە بۆ ئاشتیی دوو و کەسنەزان، واتە ئەم شەقامە بەسەر چەندین گەرەك و ئاوەدانیدا دەروات و هاووڵاتیان سوودی لێوەردەگرن. بە دروستکردنی شەقامی ١٥٠مەتری، هەولێر بەرفراوانی و ئاوەدانی زیاتر بەخۆییەوە دەبینێت و ئەو پرۆژانەی لەم دواییەو لەو قەیرانە ئەنجام دراون پشکی شێر بەر هیممەت و دڵسۆزیی هێمن گروپ دەکەوێت لەجێبەجێکردنی و کوالێتی زۆر باش و ستاندارد، هەروەها پرۆژەیەکی تر کە لەم قەیرانە داراییە تەواو کرا، رێگای هەولێر – موسڵە بە ئەندەرپاس و ئۆڤەرپاسەوە کە کۆمپانیای دارین جێبەجێی کرد.

*** ئەی سەبارەت بە شەقامەکانی ناو سەنتەری شاری هەولێر هیچ پرۆژەیەکتان بەدەستەوەیە؟**

- بەڵێ، چەندین پرۆژە ئەنجام دراوە، ئەو چوارریێیانەی سەر سەد مەتری کە بۆ بەحرکە دەروات تەواوکرا، ئەمەش رەنگدانەوەی ئیجابیی زۆری هەبوو لەسەر جووڵەی هاتوچۆی هەولێر و ئەو ناوچەیە و ئاوەدانی شوێنەکە لەگەڵ تەواوبوونی ئەو پرۆژەیەدا ئاوەدانی زیاتریان بەخۆوە بینی، کە پێشتر ئەم شوێن و شەقامە جووڵەی ئابووری لەسەر زۆر کەم بوو، ئەمەش هێزێکی بازرگانی و ئابووری داوەتە ئەو بازارو پێکهاتانەی لەم شوینەدا کار دەکەن، بۆیە بەپێی سرووشتی خۆی پرۆژە خزمەتگوزارییەکان دەبنە پاڵپشت و هێزێکی گەورەو کاریگەر بۆ ئابووری و جووڵەی بازار، چونکە ئەو بەرنامە خزمەتگوزارییانەی هەبووە لە هەولێر هێزێکی گەورەی بازرگانی و ئابووری پێداوە، لەلایەکی تر لەم قەیرانەدا چەندین کارو پرۆژە بە داهات جێبەجێ کراوە، وەکو بەشێك لە دروستکردنی شەقام و کۆنکرێتکردنی کۆڵانەکانی ناو گەرەکەکانی هەولێر و دروستکردنی چەندین باخچە و پارك و..تاد، ئەمەش بەو بودجەیە بووە کە شارەوانییەکان بەشێك لەداهاتەکانی خۆیان رەزامەندی ئەنجومەنی وەزیرانی لەسەر هەیە، پرۆژەکانیان پێ جێبەجێ کردووەو هەر پرۆژەیەکی تریش کە پێویست بووە.

*** ئەی سەبارەت بە پرۆژەکانی تونێل بەتایبەتی پرۆژەی تونێلی پیرمام ئەوە بەکوێ گەیشتووە؟**

- ئێستا پرۆژەیەکی زۆر گرنگ کارکردن تێیدا دەستی پێکردۆتەوە کە ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی دارایی و وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە رەزامەندییان لەسەر داوە، ئەویش ئەو تۆنێلەی مەسیف سەلاحەدینە ئەو بەشەی بە شەقڵاوە دەبەستێتەوە کە بەشێکی راستەوخۆ بەرێوەبەرایەتی رێگاوبانی هەولێر دەیکات. ئەم پرۆژەیە رێگای کۆڕێ بە قەندیلەوە دەبەستێتەوە، بە تەواوبوونی ئەوە جەنجاڵی هاتوچۆیە لە سەلاحەدین و کۆڕێ نامێنێت و خەڵك بەئاسانی و بەماوەیەکی کەمتر لە هەولێرەوە بە شەقڵاوە دەگات، ئەمە کاریگەری لەسەر ئاسانکاری بۆ بازرگانان و گەشتیارانیش دەبێت، بۆ دەروازەی حاجی ئۆمەران و چۆمان و سۆران و رەواندزو مێرگەسۆر و.. هتد، هاوکات ئەم رێگا سەرەکییە لە هاتوچۆکردن بۆ کۆماری ئیسلامی ئێران ئاسانکاری دەکات، کە هێزێکی باش و زۆر دەخاتەوە لە بواری گەشتوگوزار و بازرگانی و ئابووریدا.

*** ئایا دەستپێکردنەوەی پرۆژەکانی رێگاوبان، رێگای نێوان هەولێر- دهۆکیش دەگرێتەوە؟**

- پرۆژەییەکی دی کە گرنگیی تایبەتی و زۆری هەیە و گرێبەست لەنێوان ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی ئاوەدانکردنەو پارێزگا کراوەو رەزامەندیشی لەسەر دراوە، ئەویش رێگای سەرەکیی هەولێر – گۆپالە کە دەکاتە جووت سایدی هەولێر – دهۆك، ئەم پرۆژەیەش بەقەرز ئەنجام دەدرێت لە چوارریێیانی عەنکاوە – فرۆکەخانەوە دەست پێدەکات تا دەگاتە گۆپاڵ، ئەمە پارێزگای هەولێر جێبەجێی دەکات، لە

ئێستا هەولێر بۆ چارەسەری پزیشکی بۆ خەڵکی عێراق بۆتە سەنتەرێکی زۆر باش و بەسوود، ئەگەرچی پێشتر لە لای ئێمەوە بۆ چارەسەرو سەردانی پزیشک دەچووینە شارەکانی عێراق وەکو موسڵ و بەغدا

یەکێک لە دەستکەوتەکانی حکومەتی کوردستان دروستکردنی فڕۆکەخانەکانی هەولێر و سلێمانییە و فڕۆکەخانەکان موڵکی حکومەتی کوردستانن و ئێستا فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی هەولێر لە رووی ستانداردی سەردەمیانە و رێنوێنییەکان یەکێک لە فڕۆکەخانە باشەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە

گۆپالەوە بۆ دهۆك پارێزگای دهۆك ئەنجامی دەدەن، بەم پڕۆژەیە نێوان هەولێر — دهۆك دەبێتە جووت سایدکە رەنگدانەوەیەکی یەکجار زۆری لەسەر کەمبوونەوە ماوەی هاتوچۆی نێوان هەولێر — دهۆك و بۆ ئیبراهیم خەلیل دروست دەکات، واتە ئەم پڕۆژەیەش گرنگیی زۆری بۆ کوردستان و بۆ عێراقیش هەیە بەتایبەتی لە جوولەی بازرگانی و ئابووری لەگەڵ تورکیا و ئەورووپا ئەم پڕۆژەیە لە قۆناغی کۆتاییدایە کە گرێبەستەکە بکرێت .

***رێگای هەولێر- سلێمانی کە قورساییەکی زۆری لەسەرە، ئایا بۆ ئەمساڵ دەست بەجێبەجێکردنەوەی دەکرێت؟**

- جووت سایدی هەولێر - کۆیە دەست پێ دەکاتەوە کە بە تۆنێلێکەوە پێنج بەشە و لەکاتی تەواوبوونی ئەو پڕۆژەیەش رێگاکە لەنێوان هەولێر — کۆیە و سلێمانی دەبێتە جووت ساید و زۆر ئاسانکاری بۆ هاتوچۆ دەستەبەر دەبێت و تاوەکو ئەم پڕۆژەیە دەکرێت، دراسەیەکمان لەگەڵ بەڕێوەبەرایەتی رێگاوبان و ئاوەدانکردنەوەو وەزارەتی ئاوەدانکردنەوەی کوردستان کردووە کە شۆلدەرەکانی هەردوولای رێگاکەی ئێستای نێوان هەولێر — کۆیە فراوان بکەین و پڕۆژەی رێگای هەولێر — کۆیە لەبەر ئەوەی بەرزی و نزمی و گردۆڵکەی زۆری تێدایە بۆیە ماوەو زەحمەتی زۆر لەگەڵدایە.

*** جگە لە بوارەکانی رێگاوبان هەولێر تا دێت گەورەتر و قەڵەباڵغتر دەبێت، هەر بۆیە پێویستی بە چەندین پڕۆژەی خزمەتگوزاریی دیکە هەیە. ئایا لەم بوارەدا چی کراوە؟**

- لەبوارەکانی خزمەتگوزاری وەکو کارەباو ئاو و سێکتەرەکانی تریش چەندین پڕۆژە لە پلان و بەرنامەدا بوون، بەهۆی ئەو قەیرانەی بەسەر کوردستاندا هێنرا، نەتوانرا جێبەجێ بکرێن، بۆ نموونە ئەو ئۆڤەرلۆدەی لەسەر وێستگەکانی کارەبا هەبوو، پێویستی بە چەند وێستگەیەکی تەحویلی هەبووە، وەکو وێستگەی (١٣٢کەی ڤی و ١٣٣کەی ڤی و ٤٠٠کەی ڤی) ئەم پڕۆژانە نەخرانە بواری جێبەجێکردنەوە، بەمەش ئۆڤەرلۆدی خستەوە سەر ڤیدەرەکان کە لەمەش کێشەمان لە ناوچەی زرارەتی و قوشتەپە هەیە، بەڵام ئێستا خۆشبەختانە رەزامەندیی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی دارایی وەرگیراوە، سەرەڕای قەیرانەکە کە کێشەی کارەبای ئەو ناوچانە چارەسەر بکەین، ناوچەی زرارەتی کەڤیدەر سێی خانزاد دەکات لۆدێکی یەکجار زۆری لەسەرە، ئەوە دەست بەجێبەجێکردنی وێستگەیەکی تەحویلی بۆ ئەو ناوچەیە دەکرێت، هاوکات کێشەی کەمیی ئاومان لە ناوچەی زرارەتی هەبوو، بۆ چارەسەرکردنی ئەمەش رەزامەندی درا کێشەکە چارەسەر بکرێت و بودجەشی بۆ تەرخانکرا وەزارەتی دارایی حکومەتی کوردستان ئەو بودجانەیان بۆ دابین کردووین، هەروەها کێشەی تری ئاو هەبووە لە خانزاد و دەوروبەری هەولێر لە قەزاو ناحیەکان کە کێشەکان بیری ئاویان وشکی کردووە، بەردەوام بیری تریان بۆ لێدراوە، یا کێشەی تۆڕی ئاو بووە، ئەمەشمان چارەسەر کردووە بۆ ئەو چارەسەری ئەو کێشانەش هەر بودجەکان لەلایەن وەزارەتی دارایی کوردستان تەرخانکراون و یەکێك لەو پڕۆژانەی گرنگ بووە و ئێستا لەژێر جێبەجێکردندایە لەلایەن کۆمپانیای باوەتەری بەریتانی بریتییە لەو بەشەی پڕۆژەی ئاو حەوزێکی گلدانەوەی ئاوە دەکەوێتە پشت وەزارەتی پێشمەرگەوە لەوێوە ئاوەکە دەچێت بۆ کەسنەزان و دەوروبەری و گەڕەکەکانی قەرەبوو و هەموو ئەو شوێن و گەڕەکانە لەسەر پڕۆژەی ئاوی ئیفرازن، ئێستا لەژێر ئەنجامدانە، چونکە کێشەی ئاو لەو ناوچە و گەڕەکانە هەیە، لیڤلی کەسنەزان و ئەو شوێنانەش بەرزەو ئاوی ژێر زەوییان کەمە بەمەش خەڵکەکەی ئەو شوێنانە کێشەی ئاویان زۆر بۆ دروست بووە، بەڵام بەم پڕۆژەییە کێشەی ئەو گەڕەك و شوێنانە لە کەمئاوی چارەسەر دەبێت و ئەم پڕۆژەیە خۆی لەخۆیدا بەشێکە لەپڕۆژەی سەرەکییەکەی ئیفراز چوار کە ٢٥هەزار مەتر سێجا لەیەك کاتژمێر ئاو دەهێنێتە کۆگای گلدانەوەی ئاوی پشت مۆنۆمێنتی شەهیدان کە دەکاتە سەرووی کەسنەزان و بەم رێگەوە ئاو دابەش دەبێت بەسەر کەسنەزان و بنەسڵاوەو دارەتوو و مەلائۆمەر و بەحرکەو ناو شارو هەولێری نوێ و بە تەواوبوونی ئەو پڕۆژەیەش هەموو بیرەکانی ئاوی خواردنەوەی ناو شارو دەوروبەری کە هەیە کە سەرووی ١٤٠٠تا ١٥٠٠بیر دەبن، دادەخرێن واتە ئەو بیرانە لەگەڵ تەواوبوونی پڕۆژەی ئیفراز چوار چیتر کاریان پێ ناکرێت، کە

ئەم هێمنی و ئاسایشەی کە لە کوردستان و لە هەولێر هەیە، بەشێکی زۆری بۆ هاوکاری و پاڵپشتی خەڵکەکە لەگەڵ لایەنە ئەمنییەکان دەگەڕێتەوە

لە پڕۆژەی گوندی کۆری وەکو قۆناغی یەکەم ئێستا هەزار خانوو تەواو بوون و ئەوەی لەم هەزار خانووە وەردەگرێت، دەبێت ١٢٧٠٠دۆلاری دیکە بدات

بەمەش پاریزگاری لە ئاوی ژێر زەوی دەکرێت.

*** هەولێر شارێکی گەشتوگوزارییە، لەمبارەیەوە چ پرۆژەیەك ئەنجام دەدرێت؟**

- هەموو ئەو پرۆژە ستراتیژی و خزمەتگوزارییانەی کراون و دەکرێت، رەنگدانەوەی باش و زۆریان لەسەر گەشتوگوزارو راکێشانی گەشتیار بۆ کوردستان و هەولێر هەبووە. گەشتوگوزار سیکتەرێك نییە کە بودجەی تایبەتی بۆ دابنرێت، بەڵام بوونی ژمارەیەك پلەی بەرزی هوتێل و موتێل و چێشتخانە و هەبوونی پارك و باخچە و شاری یارییەکان و سرووشتی جوانی کوردستان هەر هەموویان تەواوکاری یەکترن بۆ زیادبوونی گەشتیار، لەلایەکی تر ئەو هێمنی و ئاسایشەی لە کوردستان بەرقەرارە و پارێزراوە، بەپلەی یەکەم دێت لەوەی کە گەشتیار زیاتر روو لە هەولێر و کوردستان دەکەن، هاوکات ئەو پێکەوەژیان و ئاشتی و لێبوردەییەی لە کوردستان و هەولێر هەیە، وایکردووە کە گەشتیاری زیاتر رووی تێبکەن و ئەم پێکەوەژیانەی کوردستان چاوی وڵاتانی دەرەوەشی لەسەرەو بەهەند و گرنگی دەزانن. ئەم جەژنی قوربانە کە رێگای هەولێر — پردێ — کەرکووك کرایەوەو لەلایەن دەزگا پەیوەندارەکانی کوردستانیش ئاسانکاری زۆر بۆ گەشتیاران کرا، بۆیە رێژەی هاتنی گەشتیار لە شارەکانی ناوەڕاست و خوارووی عێراق بۆ هەولێر زۆر زیادی کردبوو، چونکە پێشتر گەشتیار زۆر بە زەحمەت و ماندووبوونی زۆر لە رێگای تەق تەق و کۆیە دەهاتن بۆ هەولێر و ناوچە گەشتیارییەکان.

*** ئەم پرۆژانەی رێگاوبان هێڵی ترامیش دەگرێتەوە ؟**

- ترام پرۆژەیەکی هاتوچۆیە کە ماستەرپلانەکەی بۆ کراوە لەلایەن کۆمپانیایەکی ئیتاڵی کە درێژی ئەو پرۆژەی هاتوچۆییە ٨٠کیلۆمەترە، بەڵام لەبەر نەبوونی بودجەی پێویست پرۆژەکە دواکەوتووە، بەڵام خوازەتەڕوو بۆ ئەوەی لە رێگای کەرتی تایبەت و وەبەرهێنانەوە جێبەجێ بکرێت.

*** پرۆژەکانی نیشتەجێبوون کە بۆ گرفتی نیشتەجێبوون گرنگە، لەمبارەیەوە پرۆژەی نوێ چۆن ئەنجام دەدرێت؟**

- بە حوکمی ئەوەی لە سەرووی ٧٠هەزار یەکەی نیشتەجێبوون لە رێگای وەبەرهێنانەوە لە هەولێر دروست کراوە، جگە لەوەی حکومەتی کوردستان بۆ کەمکردنەوەی ئەزمەی نیشتەجێبوون لەسەرووی ١٤٠هەزار پارچە زەوی بەسەر خەڵك دابەشکردووە لە هەولێر و ئەو پارچە زەوییانە لە رێگای پێدانی کارت بوون و ئەم کارتانە وەکو تاپۆ لە کڕین و فرۆشتن و سولفەی عەقاریش مامەلەی لەگەڵ کراوە، ئەگەرچی شارەوانی لەگەل تاپۆ و وەزارەتی کشتوکاڵ و فەرمانگە پەیوەندیدارەکان خەریکی ئەوەن ئەو کارتانە وەجبە بە وەجبە بکەن بە سەنەد، بەڵام ئەو کارەش چەندین کارو مامەڵەو قۆناغی پێویستە، هەر شوێن و کارتێك مامەڵەکەیان کرا بە تاپۆ، ئەوە راستەوخۆ بە خاوەنەکانیان دەدرێت.

لە سەرووی ٧٠هەزار یەکەی نیشتەجێبوون لە رێگای وەبەرهێنانەوە لە هەولێر دروست کراوە، جگە لەوەی حکومەتی کوردستان بۆ کەمکردنەوەی ئەزمەی نیشتەجێبوون لەسەرووی ١٤٠هەزار پارچە زەوی بەسەر خەڵك دابەشکردووە لە هەولێر

*** گلەیی زۆر لەسەر تەواونەبوونی گوندی کۆری هەیە، ئەم پرۆژەیە بەکوێ گەیشتووە؟**

- گوندی کۆری پرۆژەیەکی وەبەرهێنانە کە کۆمپانیایەکی کۆری کارگەی خۆی هێناوە و کاری لەسەر دەکات و ئەم پرۆژەیە ٥٥٠٠خانووە بۆ کرێچییان و کەمدەرامەتان دروست دەکرێت، هەر کەسێك خانووی لەو پرۆژەیە بۆ دەرچووە، وەکو پێشەکی ٧هەزار دۆلاری داوە. لە پرۆژەی گوندی کۆری وەکو قۆناغی یەکەم ئێستا هەزار خانوو تەواو بوون و ئەوەی لەم هەزار خانووە وەردەگرێت، دەبێت ١٢٧٠٠دۆلاری دیکە بدات و ئەم کرێچییە کلیلەکەی وەردەگرێت و لە کرێچییەتی رزگاری دەبێت و خزمەتگوزارییەکانی ئاو و کارەبا و شەقامەکانی بۆ جێبەجێ کراوە و ئەم پرۆژەیە لە ئەنجومەنی وەزیرانی کوردستانەوە بڕیاری لەسەر دراوە و بڕیار بوو سندوقی نیشتەجێبوون هاوکاری ئەم پرۆژەیە بکات، بەڵام قەیرانەکەی سەر کوردستان رێگای نەدا.

*** هەولێر بە ئارامی و سەقامگیرییەکەیەوە ناسراوە ئایا سەبارەت بەپاراستنی سەروماڵی هاووڵاتیان هەماهەنگی لەنێوان دەزگا پەیوەندیدارەکان هەیە، بەتایبەتی بۆ کۆنترۆڵکردنی تاوانەکانی دزین و کوشتن؟**

- ئەو هەماهەنگی و هاوکارییەی لەنێوان سەرجەم دەزگا ئەمنییەکان کە هەیە وەکو یەك تیم کار دەکەین، جگە لەوەی کە هێزی پێشمەرگەی قارەمانی کوردستان بە هێزو خوێنی خۆیان بەرگری لەپاراستنی سنوورەکانی کوردستان دەکەن، کە مایەی سەربەرزییە بۆ ئێمەی گەلی کوردستان، هەروەها هێزەکانی پێشمەرگەو هێزی

لەبوارەکانی خزمەتگوزاری وەکو کارەباو ئاو و سێکتەرەکانی تریش چەندین پرۆژە لە پلان و بەرنامەدا بوون، بەهۆی ئەو قەیرانەی بەسەر کوردستاندا هێنرا، نەتوانرا جێبەجێ بکرێن

٨٠ و زێرەڤانیش لەگەڵ لایەنەکانی تری پاراستنی ئاسایشی کوردستان و هەولێر بە یەکەوە شەو و ڕۆژ ئامادەن بۆ پاراستنی ئەو ئاسایش و هێمنییە باش و جوانەی کە هەمانە، لەلایەکی تر ئەم هێمنی و ئاسایشەی کە لە کوردستان و لە هەولێر هەیە، بەشێکی زۆری بۆ هاوکاری و پاڵپشتی خەڵکەکە لەگەڵ لایەنە ئەمنییەکان دەگەڕێتەوە. هەرچەندە دەبینین هەولێر زۆر گەورەو بەرفراوان بووە کە پێشتر نیوە تیرەکەی ٣کیلۆمەتر بوو، ئێستاکە نیوە تیرەکە بۆ ١٣کیلۆمەتر دەڕوات، سەرەڕای ئەوەی کە ٥٠٠هەزار ئاوارەی عێراقی لە هەولێرن و ناگەڕێنەوە و ١١٨هەزار ئاوارەی ڕۆژئاوای کوردستانی هەیە جگە لەخەڵکی خۆمان و کۆمپانیاکان ئەوە توانراوە بە شێوەیەکی پتەو و سیستەماتێك ئاسایش و هێمنی بەرقەرار بکرێت .

*** هەولێر بە شاری پێکەوەژیان و لێبووردەیی ناسراوە بۆ پاراستنی ئەم ناسنامەیە چی کراوە؟**

- هۆکارێکی تر بۆ ئاوەدانی و گەشەکردنی شاری هەولێر هەبوونی ئەو پێکەوەژیانەیە لەنێوان پێکهاتە نەتەوەیی و ئایین و ئایینزاکان و زمانی جیاجیا بە شێوەیەکی ئاشتی و لێبوردەیی، ئەمەش لەگەڵ فاکتەرەکانی تر هەر هەموویان بەهێزن بۆ ئاوەدانیی زیاتر و گەشەکردنی گەورەتر لە پایتەختی کوردستاندا، هەر بۆیەش گەشەکردنێکی زۆر بەرچاوی بازرگانی و ئابووری لە هەولێر هەیە و وڵاتانی دنیا و ئەورووپا و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە ڕێزەوە دەڕواننە کوردستان بەگشتی و هەولێریش بەتایبەتی وەکو پایتەخت.

*** فڕۆکەخانەی هەولێر وەکو پردێکی بەستنەوەی هەولێر بە دەرەوەی وڵات دوای هەڵگرتنی گەمارۆ، ژمارەی گەشتیارانی تا چەند زیادی کردووتەوە؟**

- یەکێك لە دەستکەوتەکانی حکومەتی کوردستان دروستکردنی فڕۆکەخانەکانی هەولێر و سلێمانییە و فڕۆکەخانەکان موڵکی حکومەتی کوردستانن و ئێستا فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی هەولێر لە رووی ستانداردی سەردەمیانە و ڕێنوێنییەکان یەکێك لە فڕۆکەخانە باشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە و تەرمینالەکەش لە پێشوازیکردن و کاری فڕۆکەخانەییدا لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیدایە و ژمارەو ڕێژەی گەشتکردن و هاتوچۆ لە کوردستان و لە خەڵکی عێراقیش لە فڕۆکەخانەی هەولێر زۆر باشە و پردێکی گرنگی بەستنەوەی خەڵکە لەگەڵ دەرەوە کە ڕەنگدانەوەی زۆر و باشی هەیە لە سەر جووڵەی بازرگانی و ئابووری کوردستان و ئاسانکارییەکی دیارە بۆ وڵاتانی دەوروبەر و ئەورووپا و وڵاتانی دۆست و ڕێکخراوەکان، هەر بۆیە تەنیا حکومەتی کوردستانە چاودێرییەکی زۆر و بەردەوامی لە سەر فڕۆکەخانەکەی هەولێر هەیە هەر کێشە و کەموکوڕییەکەی خزمەتگوزاری و تەکنیکی هەبێت، دەمودەست چارەسەری دەکات.

***کەرتی تەندروستی و پەروەردە وەکو دوو سێکتەرێکی گرنگ لە شاری هەولێر بۆ پێشخستنی چی بۆ دەکرێت؟**

-لەلایەن حکومەتی کوردستان کارو پڕۆژەی زۆر بۆ کەرتی تەندروستی و پەروەردە کراوە، هەر لەدروستکردنی قوتابخانەو نەخۆشخانەو بنکەی تەندروستی و دابینکردنی پێداویستیی قوتابخانەکان و پێداویستی و ئامێری تەکنەلۆژیای تەندروستی سەردەم و پێشکەوتوو، هاوکات حکومەتی کوردستان پاڵپشت و هاوکارو یارمەتیدەری کەرتی تایبەت بووە لە هەردوو سێکتەردا لە کردنەوەی هەموو قۆناغەکانی خوێندن و هاتنی چەندین وڵاتی پێشکەوتوو بۆ کردنەوەی قوتابخانە و لە بواری تەندروستیش چەندین نەخۆشخانەی تایبەت و سەنتەری پزیشکی پێشکەوتوو لە هەولێر ئێستا هەیە، بۆیە ئێستا هەولێر بۆ چارەسەری پزیشکی بۆ خەڵکی عێراق بۆتە سەنتەرێکی زۆر باش و بەسوود، ئەگەرچی پێشتر لە لای ئێمەوە بۆ چارەسەرو سەردانی پزیشك دەچوونە شارەکانی عێراق وەکو موسڵ و بەغدا، بەپێچەوانەوە ئێستا لە هەموو شارەکانی عێراق لە ناوەڕاست و خواروو بۆ چارەسەرو پشکنین و نەشتەرگەری دێنە هەولێر و سەرەڕای ئەو قەیران و بێ مووچەییە، نەخۆشخانە حکوومی و گشتییەکان لە دەوامی خۆیان بەردەوام بوون و بە ئەرکی مرۆڤایەتی خۆیان هەستان و دەوامیان بایکۆت نەکرد، ئەو داتاو زانیارییانەی کە بەڕێوەبەرایەتی تەندروستی هەولێر سالانە یان ماوە ماوە بڵاوی دەکاتەوە، کە ئەوە دەردەخات و دڵخۆشکارە کە نەخۆشخانەکان و پزیشك و کارمەندانی تەندروستی چەند هیلاك و ماندوون و چەند شەونخوونی دەگێڕن کە شایانی پێزانین و سوپاسن.

ئەو هێمنی و ئاسایشەی لە کوردستان بەرقەرارە و پارێزراوە، بەپلەی یەکەم دێت لەوەی کە گەشتیار زیاتر روو لە هەولێر و کوردستان دەکەن

ئەو پێکەوەژیان و ئاشتی و لێبوردەییەی لە کوردستان و هەولێر هەیە، وایکردووە کە گەشتیار زیاتر رووی تیبکەن و ئەم پێکەوەژیانەی کوردستان چاوی وڵاتانی دەرەوەشی لەسەرەو بەهەند و گرنگی دەزانن

د.محەمەد شەریف
سەرۆکی کۆڕبەندی فیکری ئیسلامی لە کوردستان بۆ گوڵان:

هیوام ئەوە بوو کتێبی (نوێکردنەوەی هەڵوێستی ئیسلام) ببێتە پرۆگرامی کۆلێژەکانی شەریعە لە کوردستاندا

(ماملكت أيمانكم) سوننەتی مرۆڤە و پەیوەندی بە ئایینەوە نییە

فیقهی ئیسلامی بەشی زۆری دابونەریتی عەرەبییە

ژمارەیەکی بەرچاو لە زانایانی ئایینیی ئیسلام پێداگری لەسەر ئەوە دەکەن کە سەرەڕای پابەندبوون بە دەق و فەرمووودەکان و سەرمەشق وەرگرتن لە قورئانی پیرۆز، ئەوا هەڵویستی ئیسلام بەرامبەر بە فیقە و فیکر و سیاسەت پێویستیی بە نوێکردنەوە هەیە. د.محەمەد شەریف سەرۆکی کۆڕبەندی فیکری ئیسلامی لە کوردستان، یەکێکە لەو کەسایەتییانە و هەر لەو بوارەشدا کتێبێکی بە ناونیشانی: نوێکردنەوەی هەڵوێستی ئیسلامی لە فیقە و فیکر و سیاسەت (تجدید الموقف الاسلامي في الفقه و الفكر و السياسة) نووسیوە و هیواداریشە وەك سەرچاوەیەك سوودی لێ ببیندرێت، یان بە فەرمی وەك وانەیەك لە پرۆگرامی کۆلێژەکانی شەریعە لە کوردستاندا بخوێندرێت. د.محەمەد شەریف لەم دیمانەیەدا بە شێوەیەکی بابەتییانە ئەو پرسە گرنگە تاوتوێ دەکات، لە بارەی چەند تەوەرێکی پەیوەندیدار بەو پرسەشەوە وەڵامی پرسیارەکانی گۆڤاری گوڵان دەداتەوە.

*** ئێوە ماوەیەکی زۆرە کارتان لەسەر نوێکردنەوەی هەڵویستی ئیسلام لە فیقە و فیکر و سیاسەت کردووە، هەر ئەمەش ناونیشانی کتێبێکی ئێوەیە، ئایا تاچەند ئەم کارەی ئێوە بایەخی بۆ ئێستای کوردستان هەیە؟**

- پێش هەموو شت دەمەوێت ئەوە بڵێم جیا لەوەی کتێبی نوێکردنەوەی هەڵوێستی ئیسلامی لە فیقە و فیکر و سیاسەت (تجديد الموقف الاسلامي في الفقه و الفكر و السياسة) بە زمانی عەرەبی نووسیومە، لە هەمانکاتدا ئەم کتێبە بۆ زمانەکانی ئازەری و تورکی و رووسیش وەرگێڕدراوە، ئامانجی سەرەکیی من لەم (نوێکردنەوەیە) ئەوە بوو کە ببێتە پرۆگرام لە کۆلێژەکانی شەریعە لە کوردستاندا، زیاد لەمەش ئەم کە کتێبە پێنج دەروازەیە، ئامانجم ئەوە بوو هەر بابەتێکیان ببێتە تێزی نامەیەکی دکتۆرا و دەوڵەمەند بکرێت و ببێتە رۆشنبیرییەکی گشتی لە ناو کۆلێژەکانی شەریعە لە کوردستاندا، بەڵام بەداخەوە ئەمەیان نەکرد، لەبری ئەوەی پشتگیریی ئەم نوێکردنەوەیە بکەن، هاتن ئاستەنگیان بۆ دروستکرد، ئەمەش لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە رۆشنبیریی کۆلێژی شەریعە، کولتوورێکی تەقلیدییە و بەرگەی شتی تازە ناگرێت.

*** باستان لە نوێکردنەوە کرد، با بپرسین: ئاخۆ بنەماکانی ئەم نوێکردنەوەی کە باسی دەکەن چین و لەم پرۆژەیەدا پشتتان بە چی بەستووە؟**

- ئەم نوێکردنەوەی کە من باسم کردووە، جیاکردنەوەی باوەڕ (العقيدة) لە حوکمڕانی (الحکم)، لەسەر ئەم بنەمایە ئێمە کیتاب و سوننەمان هەیە، لەم نوێکردنەوەیەدا من سەرنجم لە فەرموودەکانی پێغەمبەر (د.خ) داوە، ئەوانەی کاریان پێ دەکرێت، هەموویان ئەو فەرموودانەن کە یەك لەوی دیکەی گواستۆتەوە کە پێیان دەڵێن: (أحادي)، ئەمەش مانای ئەوەیە یەکلاکەرەوە نین، بۆیە ئەگەر یەکلاکەرەوە و قەتعی نەبن، ناتوانین کاریان پێ بکەین، ئەمەش لەبەر ئەوەیە لە بواری یاسا، یا فیقهدا دەبێت پرسەکان بسەلمێنرێن، بۆیە ناتوانرێت بەو شێوازە بسەلمێنرێن، لەمەش زیاتر ئێمە لە زانستی کەلام پێشتر وتوومانە باوەڕ لە فەرموودەکان جێگر نابێت، ئەمەش لەبەر ئەوەیە باوەڕ دەبێت یەقین بێت، ئەوەی جێگەی سەرسامییە، ئەوەیە

کە ئێستا بایەخ بە زانستی کەلام نادرێت، هەر بۆیە مەلاکانی ئێستا لەبەرامبەر ئەو پرسانە دەستەوەستان ماون، لەبەر ئەوەی زانستی کەلام وەك پێویست ناخوێنن، خۆشتان دەزانن، زانستی کەلام تیکەڵە لەگەڵ لۆژیك و فەلسەفە.

*** ئەگەر زانستی کەلام هێندە گرنگە، بۆچی ئێستا وەك وانە ناخوێندرێت؟ یان بۆچی وەك پێویست بایەخی پێ نادرێت؟**

- ئێستا تەنیا شتێکی رووکەشی لێ دەخوێندرێت، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەو مەلا زانایانەی پێشتر هەبوون، ئێستا ئەو جۆرە مەلایانە نەماون، پێشتر یەکێك لە زانستە گرنگەکانی ئەوەی پێی دەگوترێت ١٢ عیلم، زانستی کەلام بوو، مەلاکان بایەخیان پێدەدا، لەو مەلایانەی کە لە زانستی کەلام زۆر شارەزا بوون، دەکرێت وەك نموونە ئاماژە بە (مەلا بەکری کۆیە، مەلا ساڵحی کۆزەپانکە، شێخ مستەفا نەقشبەندی، مەلا فەندی، باوکم و مەلا تەیب و.. هتد) بکەین، بۆیە کاتێك زانستی کەلام پشتگوێ دەخرێت، هێزی تەفسیریش سنووردار دەبێت.

*** بەڵام باس لەوە دەکرێت بەشێکیان بەهیچ جۆرێك باوەڕیان بە زانستی کەلام نییە، ئایا ئەمە بواری تەفسیر و تەئویلی سنووردار نەکردووە؟**

- بەشێك لە سەلەفییەکان دەڵێن: ئەوەی لۆژیك و زانستی کەلام بێت، بێ باوەڕ دەبێت (من تمنطقە تزندقە) ئەمەشیان لە ئیمامی شافیعی گواستۆتەوە، بەڵام مەلاکانی کوردستان لەگەڵ ئەوەشی شافیعی بوون، زۆر خەریکی لۆژیك و زانستی کەلام بوون، دیارە لۆژیك و زانستی کەلامیش فیکرە، یاریدەدرە بۆ تەفسیر و تەئویل، ئێمە یەکەم وانە کە لە زانستی کەلام خوێندوومانە ئەوە بووە کە هەقیقەتی شتەکان نەگۆڕە (الحقائق الاشیاء الثابتة)، ئەمەش راستە، دەڵێن (شت) هەیە، بەڵام ئەگەر ئەمە نەسەلمێندرێت، هیچ سوودێکی نابێت و کاری پێ ناکرێت، بەڵام ئێستا تەنیا کار بەر رووکەش دەکرێت، بۆیە هەقیقەت لە گۆڕێ نییە.

*** با بگەڕێینەوە سەر ئەو جیاکارییەی لە نێوان باوەڕ (العقیدة) و حوکمڕانی (الحکم) کردووتانە، باسی ئەوەتان کرد، چۆن باوەڕ بە فەرموودە جێگیر نابێت، حوکمیش بە فەرموودە جێگیر نابێت، ئایا بۆ جێگیر نابێت؟**

- فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خوای لەسەر بێت)، ئەگەر جێگریش بێت، مولزەم نییە، بەڵکو رێنمایی و ئیرشادە، هەر بۆیە کە باسی سەرچاوەی یەکەمی ئیسلامیش دەکەین، دەڵێین بریتییە لە (کیتاب و سوننە)، بەڵام لە قورئاندا دەڵێت: (کیتاب و لۆژیك و لە ١١ ئایەتدا هاتووە و دەفەرموێت: (وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ)، ئەوجا من کە ئەم نویکردنەوەیەم نووسی، ئاماژەم بەوە کردووە کە مەبەست لە (کیتاب)، قورئانە، ئەم قورئانە ئەو ئەحکامانەی تێدایە کە بە ئەقڵ نازانرێت، وەك رۆژی دوایی، مەحشەر، غەیب، ئەمانە ناتوانرێت بسەلمێنرێن و دەکەوێتە سەر هەستی باوەڕدارەکە و تێگەیشتنی ئەو کەسە، هەر بۆیە لە قورئاندا دەفەرموێت: (مَن شَاءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاءَ فَلْيَكْفُرْ)، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەگەر دەتەوێت باوەڕدار بە، ناتەوێت کەیفی خۆتە. بۆیە لە قورئاندا هاتووە (لا إكراه فى الدين)، لە بەرامبەر ئەمەدا لۆژیك (الحكمة)، بریتییە لەو پرسانەی کە دەتوانی بە ئەقڵ بیسەلمێنیت، ئەمەش لە ئایەتێکدا لە سورەتی (النساء) هاتووە کە دەفەرموێت: (ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ)، واتە خوا لۆژیکی داوە بە تۆ، کە باسی نموونەکانیش دەکات، دەبینین ئەو نموونانە لە ئاستی ئەقڵی بەشەردان و غەیب نین، هەتا پێویستیان بە قورئان هەبێت، هەر بۆ نموونە داوا دەکات بەفیڕۆدان (التبذير) خراپە، یان بە فیز بە سەر زەویدا مەڕۆ (وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا * إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا)، بۆیە ئەمە لۆژیکە و هەموو کەس دەیزانێت و لە ئاستی ئەقڵی بەشەردایە. سەبارەت بەم لۆژیکەش ماوەیەکی زۆر لە هەموو تەفسیرەکان بە شوێنیدا دەگەڕام و دەمگوت، زۆر زەحمەتە بۆ کەسێکی وەك من کە ئەم تیۆرە لە قورئان دەربهێنم و پێش من کەسی دیکە ئاماژەی پێ نەکردبێت، لەمیانەی ئەم گەڕانەمدا بینیم، ئەبو راغبی ئەسفەهانی کتێبێکی هەیە، کە بەردەوام ئیمامی غەزالی ئەم کتێبەی لەگەڵ خۆی هەڵگرتووە، ئەبو راغب لەو کتێبەدا دەفەرموێت: مەبەست لەو سوورەتەی کە دەڵێت: (ويعلمكم الله الكتاب

رۆشنبیری کۆلێژی شەریعە، کولتوورێکی تەقلیدییە و بەرگەی شتی تازە ناگرێت

باوەڕ لە فەرموودەکان جێگر نابێت، ئەمەش لەبەر ئەوەیە باوەڕ دەبێت یەقین بێت، ئەوەی جێگەی سەرسامییە، ئەوەیە کە ئێستا بایەخ بە زانستی کەلام نادرێت، هەر بۆیە مەلاکانی ئێستا لەبەرامبەر ئەو پرسانە دەستەوەستان ماون، لەبەر ئەوەی زانستی کەلام وەک پێویست ناخوێنن

ئیبن روشد سەبارەت بە یاسا دەڵێت: یاسا دوو بەشە، بەشێکیان «وەحی»یە و لە خواوە هاتووە، ئەویش لە قورئاندا نووسراوە، بەڵام بەشەکەی دیکەی لە پرانسیپە زانراوەکانی هەر نەتەوەیەکدا لەناو نەتەوەکاندا هەیە

و الحكمة) ئەوەیە، هەندێك پرس غەیبە و لە قورئاندا نووسراوە، ئەوی دیکەی لۆژیکە (الحكمة)، ئەوجا ئەو لۆژیکە لە قورئاندا بێت، یان لە سوننەتدا بێت، یان کەسێکی ئاسایی بیلێت، هەمووی یەك شتە و جیاوازی نییە، راشکاوانەتر لۆژیك بەرهەمی ئەقڵە، لەمبارەوەیە ئیبن روشد سەبارەت بە یاسا دەڵێت: یاسا دوو بەشە، بەشێکیان «وەحی»یە و لە خواوە هاتووە، ئەویش لە قورئاندا نووسراوە، بەڵام بەشەکەی دیکەی لە پرانسیپە زانراوەکانی هەر نەتەوەیەکدا لەناو نەتەوەکاندا هەیە، هەر بۆ نموونە: ئەو پرانسیپانەی کە هەموو نەتەوەکان باوەڕیان پێیەتی (ئاشتی)یە، بۆیە هەموو نەتەوەیەك ئاشتی لە شەڕ پێ باشترە، راشکاوانەتر ئەمە پرانسیپی مرۆڤایەتییە، هەروەك چۆن ئەوەی لە جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤدا هاتووە، هەمووی ئەو پرانسیپانەیە کە هەموو نەتەوەکان باوەڕیان پێیەتی، لەسەر ئەمە من لیکۆڵینەوەیەکم کرد، چۆن ئەم جاڕنامەیە رێککەوتنی لەسەر کراوە، لە کاتێکدا کە ئیمزای لەسەر کراوە لەلایەن ستالین کە سەرکردایەتیی یەکێتی سۆڤیەتی دەکرد، کۆماری چینیش بە هەمان شێوەی یەکێتی سۆڤیەت بوو، لە کاتێکدا کە ململانێی نێوان بلۆکی سەرمایەداری و بلۆکی کۆمۆنیستی لەو پەڕیدا بوو، بەڵام هەردوو لایەن لەسەر پرانسیپەکانی جاڕنامەی مافی مرۆڤ رێککەوتن و ئیمزایان کرد، لەمەدا مەبەستم ئەوەیە ئەقڵ بەسە بۆ ئەوەی بگاتە ئەو ئەحکامانەی کە حوکمڕانیی مرۆڤایەتی پێدەکرێت. هەر بۆیە ئەوەی من لەو کتێبە جەختم لەسەر کردۆتەوە، ئەوەیە کە ئێمە قورئانمان پێویستە بۆ ئەو پرسانەی غەیبن و بە ئەقڵ ناسەلمێندرێن، بۆیە من هاتووم لە کتێبەکەمدا لەسەر (ما ملكت أيمانكم) راوەستاوم، بەڵام بەتەواوەتی لێکدانەوەم بۆ نەکردووە، ئەمەش لە ترسی ئەوەیە نەك بەوە تاوانبار بکرێم، دژی ئیسلام نووسیومە، پێشتر (ما ملكت أيمانكم) بۆ ئێمە کێشەیەکی گەورە بوو، بۆیە زۆر کارم لەسەر کردبوو، بەشێکی باشم لێ حەل کردبوو، بەڵام بەشێکیشی لە توانای مندا نەبوو، بۆ ئەم پرسە چەند جارێك لەگەڵ مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس دانیشتم و داوام لێکرد، ئەمەم بۆ تەفسیر بکات، بەڵام ئەو هەرچی گوت، من گوتم ئەوە دەزانم، بەس قەناعەتم پێی نییە، لەبەر ئەوەی مرۆڤایەتی نییە.

*** وەك باستان کرد، دیارە گەیشتوونەتە باوەڕەی: (ما ملكت أيمانكم)، دەکرێت شیکاری زیاتر بۆ ئەو بڕوایە بکەن؟**

- ئەوەی ئێستا من بۆم دەرکەوتووە (ما ملكت أيمانكم)، سوننەتی مرۆڤە، سەبارەت بەمە ئایەتێك لە سوورەتی (النساء) هەیە، بەداخەوە کەس ئاماژەی پێ نەکردووە کە دەفەرموێت: (يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ)، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەوەی لە قورئاندا هاتووە سەبارەت بە تەشریع و ئەحکام، پێشتر نەریتی مرۆڤ بووە، واتە مرۆڤ دایڕشتووە و یاسای نەتەوەکان بووە، ئەمەش مانای ئەوەیە ئەو تەشریع و ئەحکامانە هەبوون، بەڵام ئیسلام هاتووە ئەمانەی رێکخستووە و ئەوانەی رێکوپێك نەبوون، رێکیخستوون، کتێبی (ضبط النصائح و جدلا) پرسیاری ئەوە دەکات، ئایا پێغەمبەر (د.خ) لە سەر چ بنەمایەك حوکمڕانی کردووە؟ ئەو دەڵێت: حوکمڕانی بە دابونەریتی عەرەبی کردووە، بەشی زۆری فیقهی ئیسلامیش بناخەکەی دابونەریتی عەرەبییە، بۆیە مەبەست لە یاسا، رێکخستنی ژیانی خەڵکە، ئەوجا ئەگەر ئەو یاسایە توانیبێتی ژیانی ئەو خەڵکە رێکبخات و کەس لاریی لەو یاسایە نەبووبێت، ئەوا ئەو یاسایە پڕ بە پێستی ئەو سەردەمەی خۆیەتی.

*** ئەوەی لە قسەکانتان تێگەیشتین، ئەوەیە کە (ماملكت أيمانكم) یاسای نەتەوەکانە و یاسای پەروەردگار نییە، ئایا تێگەیشتنەکەمان دروستە؟**

- بەڵێ، (ماملكت أيمانكم) یاسای نەتەوەکانە و یاسای خوا نییە، بۆ نموونە ئێستا مەلا هەن، ئەوەی داعش بە ئێزیدییەکانی کرد، لای شتێکی ئاساییە، لەبەر ئەوەی فیقهی ئیسلامی وا دەڵێت، فیقهی ئیسلامی دەڵێت دەبێت تۆ پەلامار بدەیت واتە (غەزو) بکەیت، بەڵام ئەم پەلاماردانە (غەزو) نەریتێکی عەرەبی سەردەمی جاهیلییەتە و هەتا بەستنی پەیماننامەی کۆمەڵەی گەلان و نەتەوەیەکگرتووەکان، ئەم نەریتە لەناو مرۆڤدا هەبووە، بۆیە (ماملكت

مەبەست لە یاسا، رێکخستنی ژیانی خەڵکە، ئەوجا ئەگەر ئەو یاسایە توانیبێتی ژیانی ئەو خەڵکە رێکبخات و کەس لاریی لەو یاسایە نەبووبێت، ئەوا ئەو یاسایە پڕ بە پێستی ئەو سەردەمەی خۆیەتی

خەلیفەی عوسمانییەکان یاسای دانراوی داهێناوە، نەک عەلمانییەکان، ئەگەر سەرنج بدەین (مسألە الاحكام العدلية) کە یاسا بووە و ١٥٠ ساڵ پێش رووخانی عوسمانییەکان کاری پێکراوە، ئەمە دەقی یاسای سزادانی سویسریە کە کاریان پێکردووە

ئێستا بە هاوکاریی وەزارەتی ئەوقاف و رۆڵی د.پشتیوان سادق کە وەزیری ئەوقافە بەوەکالەت، کارێکی باشی کردووە کە خولی بۆ مەلاکان کردۆتەوەو لەو خولانەدا من وانەی فیکریان پێدەدەم، مەلاکانیش بەو خولانە خۆشحاڵن، بۆ ئەوەی لانیکەم تێیانبگەیێنین ئەو شتانەی لەگەڵ سەردەم ناگونجێت، لێیان دوور بکەونەوە

ئیمانکم) نەریتە و ئایین نییە، تەنانەت بۆ پشتگیریی ئەم قسەیەش، کەسێکی وەك ئەرستۆ کە ئێمە لە زانستی کەلام بە لوتکەی ئەقڵی دادەنین، پێی وابووە کە تەنیا پێویستە یونانییەکان ئازاد بن و بەربەرەکان کۆیلە بن.

*** ئێوە دەزانن، هەموو زانایانی ئایینی ئیسلام، باوەڕیان بەوەیە کە حوکم تەنیا بۆ خوایە (ان الحکم الا للە)، بەڵام ئێوە دەڵێن (ماملکت أیمانکم) یاسای مرۆڤە و پەیوەندی بە ئایینەوە نییە، ئایا ئەمە خۆی ئیشکالیەت نییە؟**

- مەسەلەی حوکمڕانی، یان حاکمییەت لە زەمانی ئیمامی عەبدەوە کێشەیەکی گەورەیە، هەر بۆ نموونە هەتا چەند ساڵێك پێش ئێستا لە ئەدەبیاتی سعودیە ئەو پرسیارە هەبووە کە کافر کێیە؟ ئەوان دەیانگوت، کافر ئەو حاکمانەن کە بە یاسای دانراو حوکمڕانی دەکەن، ئێستا ئەوانیش ئەمەیان لابردووە، کەواتە ئەوان لەسەر ئەو بنەمایە ئەوانە کافر دەکەن کە لە قورئاندا هاتووە، حوکمڕانی تەنیا بۆ خوایە (ان الحکم الا للە). لەسەردەمی ئیمامی عەلی هەر لەسەر ئەم بنەمایە خەواریجەکان جیابوونەوە و گوتیان: تۆ مرۆڤی، چۆن تەحکیم دەکەیت؟ حوکم تەنیا بۆ خوایە. لەسەر ئەمە بەشەڕهاتن و ئیمامی عەلی گوتی: (کلمة الحق یراد بها الباطل)، واتا قسەیەکی هەقە، بەڵام دەیانەوێت ناهەقی بەو قسەیە بکەن. پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە ئێمە چی دەڵێین و چۆن ئەو کێشەیەمان چارەسەرکردووە؟ ئێمە لە کتێبی نوێکردنەوەی هەڵوێستی ئیسلامی، دەڵێین: حوکم بۆ خوایە، بەڵام حوکم دوو بەشە، یەکەمیان حوکمی تەکوینی، واتە ئێمە ئێستا دەژین و هەناسە دەدەین و جووڵە دەکەین، ئەمانە هیچی مرۆڤ بۆ خۆی نایکات و خوا دەیکات، یاساش ناتوانێت جووڵەی هەناسە و هەرس و لێدانی دڵ و.. هتد ڕێکبخات، بەڵام حوکمێکی دیکە هەیە، حوکمێکی تەشریعییە، دیارە خوا بۆیە مرۆڤی کردۆتە خەلیفەی خۆی، تا خۆی بتوانێت خۆی بەڕێوەبەرێت و تا بزانێت چۆن خۆی بەڕێوەدەبات، بۆیە کتێبەکەی ئێمەش هەر دەڵێت: (ان الحکم الا للە)، بەڵام حوکمی تەکوینی نەك تەشریع و ئیدارە. بێگومان

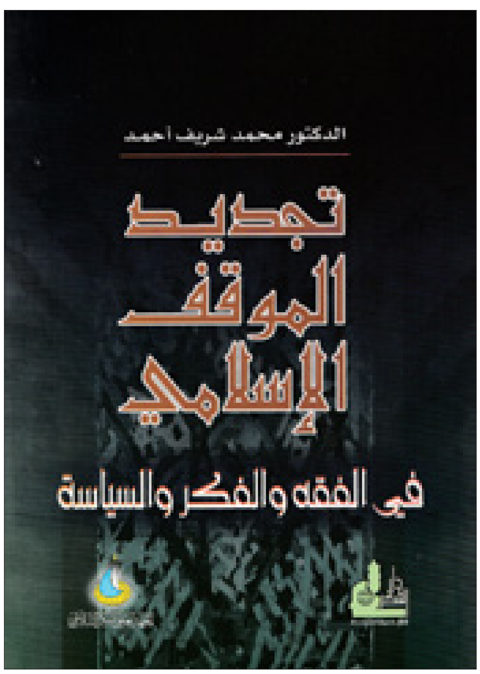

هەروەک چۆن بەم دواییە هێزەکانی عێراق هێرشیان کردە سەر هەولێر و پێشمەرگە بەرگری کرد، ئەوەی پێشمەرگە کردی، جیهاد بوو، بەڵام غەزو ئەوەیە کە داعش پەلاماری شنگالی داو ئەو کارەساتەی بەسەر ئێزیدییەکان هێنا

یاسای ئیسلامی لەلایەن مامەڵەی داراییەوە زۆر لە یاسای رۆمانی پێشکەوتووترە، بەڵام بۆ ئێستا یاسای مەدەنی پێشکەوتووترە، ئەمە مانای ئەوە نییە یاسای مەدەنی لە فیقهی ئیسلامیدا نییە

کەس لە دونیا نازانێت، کێ دەچێتە بەهەشت و کێ دەچێتە دۆزەخ، تەنانەت پێغەمبەرانیش لە خۆیان ترساون، چونکە بڕیاری رۆژی دوایی تەنیا و تەنیا لە دەستی خودایە

زمانـی عـەرەبـی زمانێکـی دەوڵەمەنـدە و بـە درێژایـی زیاتـر لـە ١٤٠٠ سـاڵ بەشـی زۆری نەتەوەکانـی جیهـان بـە نەتـەوەی کوردیشـەوە خزمەتی زمانـی عـەرەبییان کـردووە، بۆیـە دەبێت بـە تەواوەتـی لـە مانـای دەقەکـە تێبگەیـن، لەمبارەوەیـە نموونەیەکـی دیکـە بـاس دەکـەم کـە یەعقووبی پێغەمبـەر (خ.ل) لـە سوورەتی یوسفدا بـە کوڕەکانـی دەڵێـت: (لَا تَدْخُلُـوا مِـن بَـابٍ وَاحِـدٍ وَادْخُلُـوا مِـنْ أَبْـوَابٍ مُّتَفَرِّقَـةٍ * وَمَـا أُغْنِـي عَنكُـم مِّـنَ اللَّـهِ مِـن شَيْءٍ * إِنِ الْحُكْـمُ إِلَّا لِلَّـهِ)، واتـە بـە کوڕەکانـی دەڵێـت: لـە دەرگای جیـاوازەوە بچنـە نـاو میسر، نـەك لـە یـەك دەرگاوە، هەروەها پێیان دەڵێـت: مـن هیـچ شـتێکم بەدەسـت نییـە، بەڵکو حوکـم تەنیـا بـۆ خوایـە. بۆیـە لـە سـێ شـوێندا بـاس لـە (ان الحکـم الا للـه) کـراوە، بـەڵام نازانـم بیریـان لـێ نەکردۆتـەوە.

*** ئایـا وەك بیرمەندێکـی ئیسـلامی لەگـەڵ ئـەوەی بـە یاسـای دانـراو حوکمڕانـی بکرێـت؟**

- بێگومـان مـن لەگـەڵ یاسـای دانـراوم، لەبەر ئـەوەی ئەمـە پەیوەنـدی بـە بابەتەکـەوە نییـە، بـا بپرسـین: ئایـا خەلیفـەی عوسـمانییەکان بـە چـی حوکمڕانـی کـردووە؟ بێگومـان خەلیفـەی عوسـمانییەکان یاسـای دانـراوی داهێنـاوە، نـەك عەلمانییـەکان، ئەگـەر سـەرنج بدەیـن (مسـألة الاحـکام العدلیـة) کـە یاسـا بـووە و ١٥٠ سـاڵ پێـش رووخانـی عوسـمانییەکان کاری پێکـراوە، ئەمـە دەقـی یاسـای سـزادانی سویسـریە کـە کاریـان پێکـردووە.

*** ئەگـەر لێرەوە بگەڕێینـەوە کوردستان، ئـەوەی دەبینین پێشتر لە دەرەوەی کوردستان تیرۆریستانی داعـش دزەیـان دەکـردو دەهاتنـە کوردسـتان، بـەڵام ئێسـتا لەنـاو کوردسـتاندا تیرۆریسـتی داعشـی دروسـت دەبـن، ئایـا بـۆ رووبەڕووبوونـەوەی ئـەو دۆخـە دەبێـت چـی بکرێـت؟**

- هەتـا پرۆگرامـی خوێندنـی ئیسـلامی و کۆلێـژی شـەریعە بـەم شـێوەیەی ئێسـتا بێـت، ئـەم مەترسـییە (دروسـتبوونی داعـش و فیکیـری ئیرهابی لـە ناوخۆدا) هـەر بوونـی هەیـە، ئەمـەش لەبـەر ئەوەیـە لـە خوێندنـی ئیسـلامی و کۆلیـژی شـەریعە ئـەو فیقهـە دەخوێندرێت کە لەسـەرت واجب دەکات، بچیت غـەزو بکەیت، واتە پەلامـار بدەیت و جیـاوازی لـە نێـوان موسـڵمان و غەیرەموسـڵمان بکەیـت، ئەمـە لـە کاتێکـدا بەخشـندەیی خـوا جیاوازیـان نـاکات و دەفەرمویـت: (وَمَـا كانَ عَطَـاءُ رَبِّـكَ مَحْظُـورًا)، هەروەهـا نابێـت بـە زۆر کـەس بێنیتـە سـەر ئایینەکـەت، لـە قورئانـدا دەفەرموێت: (وَلَـئِنْ أَتَيْـتَ الَّذِيـنَ أُوتُـوا الْكِتَـابَ بِـكلِّ آيَـةٍ مَّـا تَبِعُـوا قِبْلَتَـكَ * وَمَـا أَنـتَ بِتَابِـعٍ قِبْلَتَهُـمْ *) لـەم ئایەتـەدا خـوا بـە پێغەمبـەر (د.خ) دەفەرموێـت: ئەگـەر هەمـوو بەڵگەیـەك بـۆ جـوو بهێنیتـەوە شـوێن تـۆ ناکـەون و روو ناکەنـە قیبلەکـەی تـۆ، تـۆش روو ناکەیتـە قیبلـەی ئـەوان، دیـارە لـەم ئایەتـەدا قیبلـە بەمانـای رۆشـنبیری و شارسـتانی هاتـووە، بۆیـە باشـترە هـەر کـەس لـە سـەر ئایینـی خـۆی بێـت و ململانێـی خێـری یەکتـری بکـەن (اسْـتَبِقُوا الْخَـيْرَاتِ * أَيْـنَ مَـا تَكونُـوا يَـأْتِ بِكـمُ اللَّـهُ جَمِيعًـا).

*** ئایا ئێوە وەك کۆڕبەندی فیکری ئیسلامی تاچەند توانیوتانـە کاریگەریتـان لەسـەر مـەلاکان هەبێـت، لانیکـەم لەسـەر شـێوازی گوتارەکانیـان لـە رۆژی هەینیـدا؟**

- ئێسـتا بـە هاوکاریـی وەزارەتـی ئەوقـاف و رۆڵـی د.پشـتیوان سـادق کـە وەزیـری ئەوقافـە بەوەکالـەت، کارێکـی باشـی کـردووە کـە خولـی بـۆ مـەلاکان کردۆتـەوەو لـەو خولانـەدا مـن وانـەی فیکریـان پێدەدەم، مەلاکانیش بەو خولانە خۆشـحاڵن، بـۆ ئـەوەی لانیکـەم تێیانبگەیێنیـن ئـەو شـتانەی لەگـەڵ سـەردەم ناگونجێت، لێیـان دوور بکەونـەوە، هـەر بۆ نموونـە لە ئێسـتا کتێبی فیقهـی وا چاپ دەکرێت، وەك ئەوەیە سـەردەمی کۆیلـە و سـەردار بێـت، کتابـی (العتـق) هـەر باسـی کۆیلـە دەکات، کـە ئـەوان پێشـتر وایـان زانیـوە ئەمـە بەشـێکە لـە ئیسـلام، بۆیـە ئێمـە بۆیـان شـی دەکەینـەوە کـە ئـەوە ئاییـن نییـە، بەڵکـو ئـەوە نەریتـی سـەردەمێکە، چونکـە خـوا دەفەرموێـت: (سُـنَنَ الَّذِيـنَ مِـنْ قَبْلِكـمْ) کەواتـە ئەمـە سـوننەتی مرۆڤـە، تەنانـەت پێغەمبەریـش (د.خ) هەوڵیـدا ئەمـە نەهێڵێـت، بـەڵام پێـی نەکـرا، چونکـە یاسـای ئـەو سـەردەمە بـووە، هەروەهـا کتێبـی (المناهـج)ی ئیمامـی شافعی کـە لـەرووی خواپەرسـتییەوە شـتی باشـی تێدایە، بـەڵام کـە دێتـە سـەر رۆژی دوایـی تێیـدا هاتـووە (واجبـە لەسـەر هـەر موسـڵمانێك کـە پەلامـار بـدات، واتـە (غـەزو) بـکات، بێگومـان غـەزوش یەعنـی تاڵانکـردن، ئـەم کتێبـە لەلایـەن

مەلایەك لە كوردستانەوە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی كوردی بە كوردییەكی زۆر جوانیش وەریگێڕاوە، دیارە ئەویش گوناهی نییە كە هەر بە «غەزو»ی بەكارهێناوەتەوە، بەڵام لانیكەم دەیتوانی بنووسێت «جیهاد واجبە» لەبەر ئەوەی جیهاد بەرگری لە خۆكردنە (دفاع النفس)ە، هەروەك چۆن بەم دواییە هێزەكانی عێراق هێرشیان كردە سەر هەولێر و پێشمەرگە بەرگری كرد، ئەوەی پێشمەرگە كردی، جیهاد بوو، بەڵام غەزو ئەوەیە كە داعش پەلاماری شنگالی داو ئەو كارەساتەی بەسەر ئێزیدییەكان هێنا.

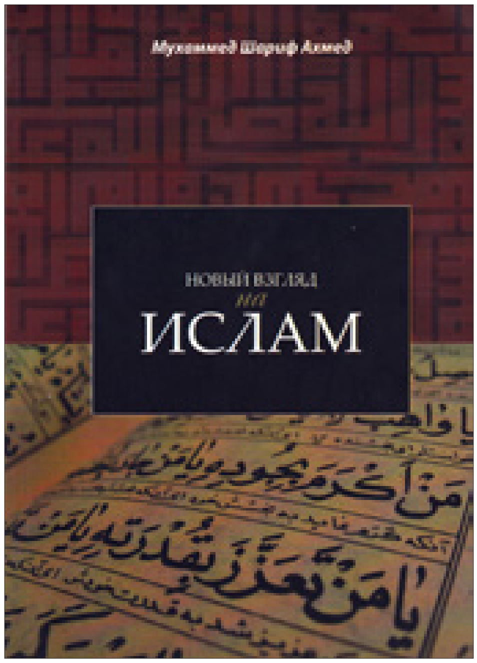

*** ئێوە وەك كۆڕبەندی فیكری ئیسلامی راتان لەسەر ئەو كتێبانە چییە؟**

- ئێمە پێمانوایە لەگەڵ ئەم سەردەمە ناگونجێن، پێمانوایە هەرچی پەیوەندی بە پەیوەندی نێوان نەتەوەكانەوە هەیە، پەیماننامەی نەتەوەیەكگرتووەكان رێكیخستووە، ئەمەش لەبەر ئەوەیە باشتر و گونجاوترە، خواش دەفەرموێت باشتر هەڵبژێرن (وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ)، هەروەها یاسای ئیسلامی لەلایەن مامەڵەی داراییەوە زۆر لە یاسای رۆمانی پێشكەوتووترە، بەڵام بۆ ئێستا یاسای مەدەنی پێشكەوتووترە، ئەمە مانای ئەوە نییە یاسای مەدەنی لە فیقهی ئیسلامیدا نییە، بەڵكو رێكخستنی فیقهی ئیسلامییە.

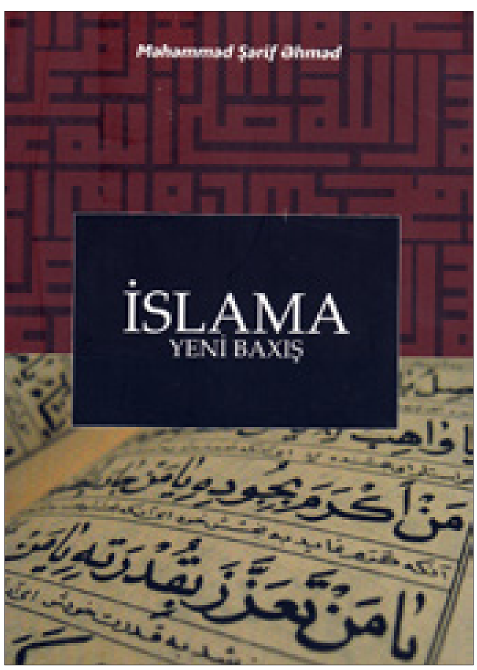

*** با دواپرسیارمان ئەوە بێت: راسپاردەتان چییە بۆ ئەوەی نوێگەریی ئایینی سەركەوتوو بێت؟**

من دەڵێم، موسڵمان چۆن تەماشای ئایینەكەی خۆی دەكات، بە هەمانشێوە دەبێت رێز لە ئایینی بەرامبەری بگرێت. پێویستە بزانن هیچ ئایینێك بۆی نییە لێپرسینەوە لە ئاینێكی دی بكات، یان بڵێت من دەچمە بەهەشت و تۆ دەچیتە دۆزەخەوە، ئەمەش لەبەر ئەوەیە لە قورئاندا هاتووە، خاوەنی رۆژی دوایی تەنیا هەر خوایە (مالك اليوم الدين) بۆیە كەس لە دونیا نازانێت، كێ دەچێتە بەهەشت و كێ دەچێتە دۆزەخ، تەنانەت پێغەمبەرانیش لە خۆیان ترساون، چونكە بڕیاری رۆژی دوایی تەنیا و تەنیا لە دەستی خودایە.

ئیسلامی ئەڵمانی

دواجار ئەڵمانیاش هاتە سەر ئەو رایەی کە تێگەیشتنی ئەڵمانییانە بۆ ئیسلام پێویستە لە ئەڵمانیادا، نەك تێگەیشتنی هاوردەکراو، بۆیە بەپێی سایتی پۆلیتیکۆی ئەوروپی (مارکۆس کاربێر)ی بریکاری وەزارەتی ناوخۆی ئەڵمانیا لە لێدوانێکیدا بۆ سایتی ناوبراو لە رۆژی دووشەممە بەرواری ٢٠١٨/٩/٣ دا رایگەیاند: «دەبێت زەمینەی گفتوگۆ لەگەڵ هاووڵاتیانی موسڵمان لە ئەڵمانیا برەخسێنرێت، بۆ ئەوەی گفتوگۆ لەبارەی ئیسلامێکی ئەڵمانی بێتەئاراوە.» هەروەها رایگەیاندووە کە «پێویستە هاوکاریی موسڵمانانی ئەڵمانیا بکەین، بۆ ئەوەی ئایینێکی تایبەت بەخۆیان هەبێت.» کە مەبەستی ئیسلامێکە بە تێڕوانینێکی ئەڵمانییانە.

من بەش بەحاڵی خۆم ئەم لێدوانەم زۆر پێ خۆش بوو، چونکە راستیی ئەو قسەیەی خۆم دەسەلمێنێت کە ١١ یازدە ساڵ لەمەوبەر نووسیم لەبارەی ئەوەی کە ئیسلام دەبێت خۆماڵی بکرێت لە کاتی پیادەکردندا، دواتریش زۆر کەسایەتی دیکەی جیهان هەمان راوبۆچوونیان دەربڕی.

یەکەم: من لە مانگی ئابی ساڵی ٢٠٠٧ لەژێر مانشێتی: (لە نیشتمانی ئیسلامەوە بۆ ئیسلامی نیشتمانیی)دا گوتم: (ئیسلامی جیهانی تەنیا ئەو ئیسلامەیە کە لە قورئان و بەشێکی فەرموودەی راستدا هاتووە و، ئەوی دی ئیسلامی شوێن و کات و کەسانی ئەو شوێن و کاتەیە، هەر لەبەر ئەمەش نابێت قسە و لێکدانەوەی هیچ بیرمەندێك کە بۆ شوێن و کات و کەسانی خۆی قسەی کردووە، بکرێتە بۆچوونێکی جیهانی و گشتی و بەسەر کەس و شوێن و زەمانی دی پیادە بکرێت، چونکە گشتاندنی لۆکاڵ بەسەر گلۆباڵدا، یان بەش بەسەر هەموودا، کارەساتی گەورەی لێدەکەوێتەوە). بڕوانە هەفتەنامەی یەکگرتوو ژمارە (٦٥٤)، بەرواری ٢٠٠٧/٨/٢٨

دووەم: دواتر ئەو ئیسلامە نیشتمانییەم ناونا بە ئیسلامی کوردی و لە هەفتەنامەی میدیادا نووسیم: (ئەگەر تەماشای ئەو ئەزموونانە بکەین کە لە دەوروبەرماندا هەن، دەتوانین ئیسلامی لەسەر پۆلێن بکەین. ئیسلام وەکو ئایین یەك ئایینە، بەڵام لە رووی کۆمەڵگە جیاوازەکانەوە ئەو پرسیارە سەر هەڵدەدات، ئایا کامیان فۆرم و شێوە بە کامیان دەدات؟ ئایا ئیسلام شێوە بە کۆمەڵگە دەدات، یان بەپێچەوانەوە؟ ئیسلام شێوە بە کۆمەڵگە دەدات لە رووی بنەما گشتییەکانەوە، وەك راستگۆ بە، درۆ مەکە، لەگەڵ خەڵکدا چاك بە و.. هەموو ئەمانە بنەما گشتییەکانن کە ئیسلام دەیداتە کۆمەڵگەکە، بەڵام دواجار کۆمەڵگە شێوە بە ئیسلام دەدات لە رووی پراکتیکەوە. واتە ئیسلام داوای لە هەموو خەڵك کردووە، پۆشتە بن، بەڵام دواجار شێوازی ئەم پۆشتەبوونە لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی دیکە دەگۆڕێ، واتە هەر کۆمەڵگەیەك جلوبەرگی میللیی خۆی هەیە، نەك ئیسلام بێت و یەك جۆر جلوبەرگ بەسەر هەموو ژن و پیاوەکانی دنیادا بسەپێنێ.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێ، لە رووی بیروبۆچوونەکانەوە ئیسلام شێوە بە کۆمەڵگەیەك دەدات، بەڵام لە رووی پراکتیکەوە کۆمەڵگەکە شکڵ بە ئیسلام دەدات، لەسەر ئەم بنەمایەش دەتوانیت ئەو پۆلێنە بکەی کە ئیسلامی ئەوروپی جیاوازە لە ئیسلامی ئاسیایی، ئیسلامی عەرەبی جۆرێکە و هی ئەفغانی، یان ئێرانی جۆرێکە، هەر

عەبدولڕەحمان سدیق

بۆ گوڵان دەینووسێت

لەبەرئەمەش من بە رای تایبەتیی خۆم حەزدەکەم شتێك هەبێ بە ناوی «ئیسلامی کوردی»، ئەم ئیسلامە چ جۆرێکە؟ ئەوەیە کە خەڵکەکەی کوردن، بیرکردنەوەیان کوردییە، لەسەرخاکی خۆیان کە کوردستانە بیردەکەنەوەو دەڵێن ئەم ئیسلامە لەم سەدەی بیست و یەکە لەم شوێنەی پێی دەگوترێ کوردستان، من وەکو کوردێك چۆن لێی تێبگەم و چۆنی شی بکەمەوە). بڕوانە هەفتەنامەی میدیا ژمارە (٣٠٩) بەرواری ٢٠٠٧/١٠/٢

سێیەم: دواتر لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠٨، بابەتێکم نووسی بەناوی (ئیسلامیی ئەندەلوسی) کە تیایدا گوتبووم : (ئیسلامی ئەندەلووسی ناسراو بوو بە پێکەوەژیانی ئاشتییانەی جیاوازەکان و حەزکردن لە موسیقاو شیعرو ئاوازو، بایەخدان بە زانست و خۆشویستنی سرووشت و پاکوخاوێنی و ژینگەپارێزی و خۆشگوزەرانی و دەوڵەمەندی و جوانپۆشی و ئازادیی ئافرەت.. هەموو ئەمانەش بەڵگەن لەسەر ئەوەی ئیسلام لە ژینگەی کراوەداو لای خەڵکی کراوە، ئیسلامێکی کراوە دەبێت و، لای خەڵکی دواکەوتووش و لە ژینگەی دواکەوتوودا ئیسلامێکی داخراو و تەسکبین دەبێت). بڕوانە هەفتەنامەی یەکگرتوو، ژمارە (٦٨٠) بەرواری ٢٠٠٨/٣/١١

چوارەم: لەگەڵ تێپەڕبوونی کات و لەگەڵ دەرکەوتنی زیاتری پیادەکردنی توندڕەوانەی ئایینی ئیسلام و، هەناردەکردنی ئیسلامی عەرەبی بۆ دەرەوەی جیهانی عەرەبی، زۆرێك لە بیرمەندان و سەرکردەکانی جیهانیش کەوتنە داواکردنی ئیسلامی خۆماڵی لە وڵاتەکانیاندا نەك ئیسلامی هاوردەکراو، بۆ نموونە:

١- (ئەحمەدی نەژاد) سەرۆکی ئێران لە هەڵمەتەکانی بانگەشەی بۆ جاری دووەمی هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠٠٩دا، گوتی: ئیسلامی ئێرانیمان دەوێت.

٢ - (نیکۆلا سارکۆزی) سەرۆکی فەرەنسا لە شوباتی ساڵی ٢٠١١ دا لە دیدارێکی تەلەفزیۆنیدا وتی: ئیسلامان ناوێت لە فەرەنسا، بەڵکو ئیسلامی فەرەنسیمان دەوێت.

٣ - (مەهدی بن مالك)ی ئەمازیغی: لە دیدارێکیدا لەبەرواری ٢٠١٦/٩/١٩ دا، وتی: (هەتا کەی رەوتەکانی ئیسلامیی عرووبی کۆنترۆڵی عەقڵی خەڵك بکات و، بە ئاراستەی پیرۆزکردنی رۆژهەڵاتی عەرەبی و نەریتە کۆمەڵایەتییەکانی هانیان بدات و، دابونەریتەکانی ئێمەش بە کوفر بزانێت و، ئیسلامیی ئەمازیغی ئێمەش بە رووکەش بناسێنێت؟)

٤ — (ئەنتۆنیۆ تاجانی) سەرۆکی یەکیتی پەرلەمانی ئەوروپا لە بەرواری ٢٠١٧/٩/١٠ لە میونستەر لە ئەڵمانیا لە کۆنفرانسی ساڵانەی کۆمەڵەی سانت ئیدیجیۆ — کە خۆم لەوێ بەشداربووم تیایدا - وتی: لە ئەوروپا ئیسلامیی ئەوروپیمان دەوێت.

٥ — هەر لەم بارەوە هەفتەی رابردووش (مارکۆس کێربەر) وەکیلی وەزارەتی ناوخۆی ئەڵمانیا لە لێدوانێکدا بۆ سایتی (پۆلیتیکۆ)ی ئەوروپی لەبەرواری ٢٠١٨/٩/٣ دا، وتی : ئێمە (ئیسلامی ئەڵمانی)مان دەوێت.

بۆ بینینی قسەکانیشی بڕوانە ئەم لینکە:
https://www.politico.eu/article/we-need-a-german-islam-says-interior-ministry-markus-/kerber-chemnitz-far-right-protests

دەنیس هەیڵ زانایەکی سیاسیی ئەمریکییە و پرۆفیسۆری زانستی سیاسییە لە کۆلێژی بۆستن، چەندین توێژینەوەی هەیە لەبارەی فیکری سیاسیی ئەمریکا و ئەزموونی نوێی هاووڵاتیبوون، وانەبێژی چەند بوارێکی گرنگە، وەك بنەماکانی سیاسەت و سیاسەتی هاوچەرخ، هەروەها بایەخ بە سیاسەتی هاوچەرخی ئەمریکا دەدات. گوڵان لە میانەی دیمانەیەکدا چەند پرسێکی لەگەڵدا تاوتوێکرد کە تەوەرەکانی پەیوەست بوون بەو تەحەددییانەی رووبەڕووی سیاسەتی دەرەوەی ئەمریکا بوونەتەوە، لەگەڵ ئەو شێوازە نوێیەی ئەم ئیدارەیە کە ئیدارەی سیاسەتی دەرەکی دەکات، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەستە بە بەکارهێنان و گرتنەبەری فشار و ڕێکاری ئابووری وەك ئامرازێك بۆ بەدیهێنانی ئامانجە دیپلۆماسییەکان و پرسی بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر و چەند پرسێکی پەیوەندیداری دیکە، ئەویش بەم شێوەیەی خوارەوە وەڵامی پرسیارەکانی دایەوە.

دیمانەی تایبەت

دەنیس هەیڵ
پسپۆڕی زانستی سیاسی بۆ گوڵان:

ئەمریکا بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ تیرۆردا سیاسەتێکی گشتگیری نییە

*** هەروەك دەزانن سیاسەتە دەرەکییەکەی ترەمپ مایەی مشتومڕێکی زۆرەو بگرە هەندێ کەس بە سەرسوڕمانەوە لێی دەڕوانن، پرسیارەکە ئەوەیە ئایا بە تێڕوانینی ئێوە قورسترین و دژوارترین ئەو تەحەددییانە چین کە رووبەڕووی ئەم ئیدارەیە دەبنەوە لە پەیوەندی بەو سیاسەتە دەرەکییەی گرتوویەتیەبەر؟**

- ئەوەی پەیوەندی بەو تەحەددییانەوە هەبێت، ئەوا دەتوانم سەرەتا ئاماژە بە پەیوەندییەکانی ئەمریکا لەگەڵ چیندا بکەم، کە هەروەك ئاشکرایە لە ئێستادا وڵاتی چین هەوڵی ئەوە دەدات زۆنێکی گەشەکردوو لە کیشوەری ئاسیا دروست بکات و لەم رووەوە خۆی جڵەوی ئەم دەستپێشخەرییەی لە دەستدا بێت، مەبەستم ئەوەیە تەحەددییەکە ئەوەیە ئەمریکا چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەم پرسەدا بکات؟ کە ئەمە خۆی لە خۆیدا کێشەیەکی راستەقینەیە. یەکێکی دیکە لەو تەحەددییانەی رووبەڕووی ئەم ئیدارەیە بۆتەوە، بریتیە لەو پشێوییەی لە سووریادا هەیە، لەگەڵ ئەگەری درێژەکێشانی نائارامی و ناسەقامگیری لەو وڵاتەدا، کە ئێمە دەزانین درێژەکێشانی ئەم دۆخە پڕ لە پشێوییە دەرئەنجامی مەترسیداری لێدەکەوێتەوە لەسەر دەوڵەتە دراوسێکانی سووریا، لە نێویاندا وڵاتی عێراق. تەحەددی سێیەم پەیوەستە بە ئێرانەوە، کە ئاشکرایە ئیدارەی سەرۆك دۆناڵد ترەمپ بڕیاری دا لە رێککەوتنە ئەتۆمییەکە بکشێتەوە، ئەو رێککەوتنەی ئەمریکا لە سەردەمی ئیدارەی سەرۆك باراك ئۆبامادا واژووی کرد، ئێستاش پرسیارەکە ئەوەیە ئایا لە دوای ئەم بڕیارەوە چی روودەدات؟ ئەمە چ کاریگەرییەکی لێدەکەوێتەوە لە ئایندەدا؟ واتە ئایا ئیدارەی ئێستای ئەمریکا بەردەوام دەبێت لەسەر زیادکردنی فشارەکان لەسەر ئێران؟ ئایا ئەم ئیدارەیە ئامانجی ئەوەیە حکومەتی ئێران

دوچاری ناسەقامگیری و پشێوی بکاتەوە، بە چەشنێك ئەمە ببێتەهۆی بەهێزبوونی پێگەی بەرهەڵستکاری لە ناو ئێراندا؟ چونکە ئێمە دەزانین چەند لایەنێك لە نێو ئیدارەی سەرۆك دۆناڵد ترەمپدا هەن کە پشتیوانی لەوە دەکەن پێویستە هەڵوێستی توندتر لە دژی ئێران بگیرێتەبەر. هەر لە پەیوەندی بەم پرسەوە ئەوا دەتوانین بڵێین دەستڕۆیشتوویی و کاریگەریی ئێران لەسەر سیاسەتی ناوخۆیی عێراق یەکێکی دیکەیە لە تەحەددییەکان. بەگشتی پێموایە ئەوانەی ئاماژەم پێکرد بریتین لە گرنگترین ئەو تەحەددییانەی کە رووبەڕووی ئیدارەی ئەمریکا بوونەتەوە، کە روون و ئاشکرایە ئەمانەش چەند تەحەددییەکی قورس و سەختن و ئێمەش دەزانین دۆناڵد ترەمپ تاکە کەسێك نییە لە نێو کۆشکی سپیدا- کە دەبێت ئەوەش بڵێین شارەزاییەکی زۆری نییە لە پرسەکانی پەیوەست بە سیاسەتی دەرەکی-، بەڵکو کەسانی شارەزا و تایبەتمەندتر هەن لە پرس و کاروبارە نێودەوڵەتییەکان، کە مایك پۆمپیۆ- وەزیری دەرەوە- یەکێکە لەو کەسایەتییانە. هەرچۆنێك بێت دەبێت چاوەڕێ بکەین و بزانین لە چەند ساڵی داهاتوودا سیاسەتی دەرەکیی ئەم ئیدارەیە بە چ ئاراستە و ئاقارێکدا دەڕوات.

*** ئەی هەڵسەنگاندن و شرۆڤەی ئێوە بۆ ئەدای ئەم ئیدارەیە لە ئیدارەدانی ئەم قەیران و تەحەددییە قورسانە چین؟ ئایا پێتوایە تا چ رادەیەك سەرکەوتوو بووە و لە کوێدا ئەدایەکی لاوازی هەبووە؟**

- لە راستیدا ناتوانین حوکمێکی گشتی بدەین لەم بارەیەوە، چونکە ئێمە دەزانین هەڵوێستی ئەم ئیدارەیە لە ئاست چەند پرسێکدا هەڵوێستێکی توند بووە، بەڵام لە ئیدارەدانی هەندێ پرسی دیکەدا ناڕوونیمان بەدی کردووە. بۆ نموونە ئێمە بینیمان ترەمپ فەرمانی کرد، تاوەکو هێرش بکرێتەسەر دامەزراوە کیمیاییەکانی حکومەتەکەی ئەسەد- کە بە هاوبەشی لەگەڵ رووسییەکاندا بەڕێوەی دەبرد-، ئەمە هەڵوێست و کاردانەوەیەکی زۆر توند بوو، بەڵام لە دوای ئەم گورزانەوە رێکاری دیکەی نەگرتۆتەبەر. هەروەها بڕیاری دا بە گواستنەوەی باڵیۆزخانەی ئەمریکا لە تەل ئەبیبەوە بۆ قودس، کە ئەمەش بڕیارێکی گەورەیە، هەرچەندە من پێموایە هەر هەڵوێست و سیاسەتێك ببێتەهۆی ئەوەی فەلەستینییەکان رووبەڕووی ئەو راستییە بکاتەوە کە ئیسرائیل دەمێنێتەوە، بە سیاسەت و هەڵوێستێکی باش و ئیجابی دەزانم، لەم روانگەیەوە پێموایە کارێکی باشی کردووە لەو رووەوە. هەروەها کشانەوە لە رێککەوتنە ئەتۆمییەکەی ئێران و دووبارە سەپاندنەوەی سزاکان و زیادکردنی فشارەکان لەسەر ئێران چەند رێکارێکی توند بوون کە ئیدارەکەی تەبەنی کردن.

*** پێشتر ئاماژەت بە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و چین کرد، وەك یەکێك لەو تەحەددییانەی رووبەڕووی ئیدارەی ترەمپ دەبنەوە، کە ئێستا ئێمە دەبینین ناکۆکییەك و بگرە شەڕی بازرگانی هەیە لە نێوان ئەو دوو وڵاتەدا، لێکدانەوەی ئێوە بۆ ئەم مەسەلەیە چییە؟**

- لە راستیدا ئەمە یەکێکە لەو مەسەلانەی کە تێیدا ئەدایەکی لاوازی هەبووە، چونکە لە بنەڕەتدا پرسی سەپاندنی باج پەیوەست نەبوو بە بواری سیاسەتی دەرەوە، بەڵکو پەیوەندیدار بوو بە باوەڕی ترەمپەوە بەوەی رێکارە بازرگانییەکان نەك تەنیا لەگەڵ چیندا، بەڵکو لەگەڵ کەنەدا و مەکسیك و ئەورووپای رۆژئاواشدا رێکاری دادپەروەرانە نین. لەم روانگەیەوە من پێموایە شەڕی سەپاندنی باج لە کێشە راستەقینەکە دوورمان دەخاتەوە، کە ئەویش بریتییە لە پێشێلکردن، یان دزینی موڵکدارێتیی فیکری، کە پێموایە ئەمە مەسەلە و پرسێکی گرنگترە. لەبەر ئەوە ئومێدی من ئەوەیە کە کۆمارییەکانی نێو کۆنگرێس ترەمپ پاشگەز بکەنەوە لەم شەڕی سەپاندنی باجە، کە چەند ئاماژەیەکیش هەن لەم رووەوە، چونکە من پێموانییە ئەم رێکارانە هیچ سوودێك بە ئابووریی ئەمریکا بگەیەنن.

*** کەواتە هاوڕا نیت لەگەڵ گرتنەبەری فشارو سزای ئابووری وەك ئامرازێکی سیاسەتی دەرەوە بۆ بەدیهێنانی ئامانجە دیپلۆماسییەکان، بەڵام ئایا ئەمە رێگاچارەیەکی درێژخایەن نایێت؟**

- بەڵێ، من پێم وانیە گرتنەبەری ئەم رێگاچارەیە لە ئاست چیندا سەرکەوتنی لێبکەوێتەوە، واتە من باوەڕم وانییە ئەم شەڕی سەپاندنی باجە هۆکار و ئامرازێك بێت کە بە هۆیەوە چین ناچار بکرێت، گۆڕانکاری لە پلان و رێکارەکانی خۆیدا بکات.

چین هەوڵی ئەوە دەدات زۆنێکی گەشەکردوو لە کیشوەری ئاسیا دروست بکات و لەم رووەوە خۆی جڵەوی ئەم دەستپێشخەرییەی لە دەستدا بێت

چەند لایەنێک لە نێو ئیدارەی سەرۆک دۆناڵد ترەمپدا هەن کە پشتیوانی لەوە دەکەن پێویستە هەڵوێستی توندتر لە دژی ئێران بگیرێتەبەر

هیوادارم کۆمارییەکانی نێو کۆنگرێس ترەمپ پاشگەز بکەنەوە لەم شەڕی سەپاندنی باجە، کە چەند ئاماژەیەکیش هەن لەم رووەوە، چونکە من پێموانییە ئەم رێکارانە هیچ سوودێک بە ئابووریی ئەمریکا بگەیەنن

*** ئەگەر لە روانگەیەکی دیکەوە سەیری ئەم مەسەلەیە بکەین، ئەوا دەبینین چین رایگەیاندووە کە پابەند نابێت بەو سزایانەی ئەمریکا کە بەنیازە لە دژی کەرتی نەوتی ئێران بیگرێتەبەر، ئایا ئەمە نابێتەهۆی هەڵکشانی زیاتری ناکۆکییەکانی نێوان ئەمریکا و چین؟**

- من شارەزایی تەواوم لەم بارەیەوە نییە، بۆ ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە.

*** باسی بڕیاری ئیدارەی ترەمپت کرد لە پەیوەندی بە کشانەوە لە ڕێککەوتنە ئەتۆمییەکەی ئێران و دروستکردنی فشاری ئابووریی زیاتر لەسەر ئەو وڵاتەدا، پرسیارەکە ئەوەیە ئایا ئەم ڕێکارانەی ئیدارەی ترەمپ چ دەرئەنجامێکیان لەسەر ئێران لێ دەکەوێتەوە؟**

- ئەوەی لە ئێستادا بەدی دەکرێت، ئەوەیە کە حکومەتی ئێران لە بارێکی لاوازدایەو لەم ساتەوەختەدا توانای ئەوەی نییە خۆپیشاندانێکی گەورەو بەرفراوان بۆ پشتیوانیکردن لەحکومەتەکە ڕێکبخات، ئەمە لەکاتێکدا هێشتا چەندین خۆپیشاندان و نارەزایەتی دەربڕین لەدژی حکومەتی وڵاتەکە هەیە، سەرەڕای ئەو مەترسییە گەورانەی رووبەڕووی خۆپیشاندەران دەبنەوە، کەواتە ئەم حکومەتە لەسەر زەمینەیەکی لەرزۆکە. بەو پێیە من پێموایە تاوەکو زیاتر فشاری ئابووری بەسەر ئەو وڵاتەدا بسەپێنین، باشترە.

*** بەڵام دەوترێت لەبەر ئەوەی ئەم سزایانە تەنیا لەلایەن ئەمریکاوە بووەو بە شێوەیەکی تاکلایەنانە سەپێندراون، سزای نێودەوڵەتی نین و کۆدەنگی نێودەوڵەتییان لەسەر نییە، بۆیە ئێران دەتوانێت ئەم سزایانە تێپەڕێنێت، بۆچوونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟**

- ئێمە دەزانین کە باس لەوە دەکرێت سزا بەسەر ئەو وڵاتە ئەوروپییانەشدا بسەپێنرێت کە درێژە بە پەیوەندی و کاری بازرگانی دەدەن لەگەڵ ئێراندا. بە هەمان شێوە باس لە دروستکردنی فشار لەلایەن ئەمریکاوە لە دژی وڵاتە ئەوروپییەکان دەکرێت بەهۆی هاوکاریکردنیان لەگەڵ رووسیا بۆ دروستکردن و راکێشانی بۆریی غازی سرووشتی، کە ئەمە لە بنەڕەتدا دەبێتەهۆی ئەوەی رووسیا کۆنترۆڵی زیاتر، یان کاریگەری و دەستڕۆیشتوویی زیاتری هەبێت لەسەر ئابووریی وڵاتانی ئەوروپای رۆژئاوا، کە ئەمەش دەبێتەهۆی ئەوەی رووسیا کاریگەرییەی زیاتری هەبێت لەسەر سیاسەتی دەرەکیی وڵاتانی ئەوروپای رۆژئاوا. هەرچۆنێك بێت، ئەگەر ئەمریکا سزای ئابووری بەسەر وڵاتانی ئەوروپادا بسەپێنێت لەبەرامبەر مامەڵەکردنیاندا لەگەڵ ئێران، ئەوا ئەمە ئەوە

دەردەخات کە وڵاتانی ئەوروپا چەند بە جددی کێشەی ئێرانیان وەرگرتووە.

*** یەکێک لەو مەسەلانەی دیکە کە هەمیشە ئیدارەی ترەمپ دووپاتی دەکاتەوە، پرسی دەستڕۆیشتوویی ئێرانە لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی لەعێراقدا، ئایا پێتوایە ئەمریکا دەتوانێت لەم بارەیەوە چی بکات؟**

- ئەمریکا دەتوانێت فشاری راستەوخۆی زیاتر لەسەر ئێران دروست بکات، چونکە تاوەکو ئێران لاوازتر بێت، ئەوا زەحمەتتر دەتوانێت دەستێوەردان لەکاروباری سیاسەتی ناوخۆیی عێراق بکات. کەواتە باشترین رێگای بەرەنگاربوونەوەی دەستێوەردانی ئێران لە کاروباری ناوخۆیی عێراقدا ئەوەیە راستەوخۆ کار لەسەر لاوازکردنی ئێران بکرێت، واتە ئەمە دەبێتەهۆی ئەوەی دژوار بێت بۆ ئێران بۆ ئەوەی برەو بە دەستڕۆیشتوویی و دەسەڵاتی خۆی لە دەرەوەی سنوورەکانی بدات، بەتایبەتی ئەگەر هاتوو دوچاری زەحمەتی بووەوە لە پاراستنی دەسەڵاتیدا لە ناوخۆی وڵاتەکەیدا.

*** هەر لە پەیوەندی بە گرتنەبەری فشاری ئابوورییەوە، ئەوا ئێمە بینیمان ئەمریکا ئەم رێگاچارەیە تەنانەت لە دژی هاوپەیمانەکانیشی بەکار دەهێنێت، باشترین نموونە وڵاتی تورکیایە کە بووە هۆی ئەوەی پەیوەندییەکانی نێوان ئەم دوو هاوپەیمانە بەرەو ئاڵۆزیی زیاتر بچن، تێڕوانینی ئێوە لەم رووەوە چییە؟**

- بە تێڕوانینی من ئیدارەی ئەمریکا دەستی لەو بیرۆکەیە -ئومێدە- هەڵگرتووە کە بتوانرێت چاکسازی لە تورکیادا بکرێت و ئەوەتا سەرۆک رەجەب تەییب ئەردۆغان پلانی ئەوەی هەیە تورکیا بکاتە وڵاتێکی ئیسلامی کە خۆی ببێتە سوڵتان تێیدا، نەک سەرۆک کۆمار یان سەرۆک وەزیران. کەواتە ئەوەی دەتوانم بیڵێم ئەوەیە کە ئەم هەڵوێست و سیاسەتەی ئەمریکا دانپێدانانە بەو راستییەی کە تورکیا بە شێوەیەکی بنەڕەتی گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە زیاتریش بەم ئاراستەیەدا هەنگاو هەڵدەگرێت. بۆچوونی منیش ئەوەیە کە ئەوەی ئیدارەی ئەمریکا دەیکات دەرئەنجامی هەڵسەنگاندنێکی واقیعبینانەیە بۆ ئەوەی لە وڵاتی تورکیادا دەگوزەرێت.

*** کەواتە پێتوایە چیتر ئەمریکا وەک هاوپەیمانێکی متمانەپێکراو لە تورکیا ناڕوانێت؟**

- بەڵێ، بۆچوونی من ئەوەیە کە ئیدارەی ئێستای ئەمریکا چیتر وەک هاوپەیمانێکی باوەڕپێکراو لە تورکیا ناڕوانێت، ئەمە شتێکی روون و ئاشکرایە.

*** ئێوە لە وەڵامی پرسیاری یەکەمدا ئاماژەتان بەوە کرد کە دۆخی پڕ لە پشێویی سووریا یەکێکە لە تەحەددییە سەرەکییەکانی بەردەم ئیدارەی ئەمریکا، پرسیارەکە ئەوەیە ئایا پێتوایە ئەم ئیدارەیە سیاسەتێکی گشتگیر و هەمەلایەنەی بۆ ئیدارەدانی دۆخی ئەو وڵاتە گەڵاڵە کردووە؟**

- نەخێر، چونکە لە پەیوەندی بە دۆخی سووریاوە هیچ شتێك لەم ئیدارەیە بەدی ناکرێت کە بکرێت وەك ستراتیژیەتێکی گشتگیر وەسفی بکەین. ئەوەی بەدی دەکرێت، ئەوەیە کە بۆ ماوەیەکی زۆرە تەرکیزی ئەمریکا لەسەر تێکشکاندنی داعش و راوەدوونانی داعش بووە لە عێراق و گرتنەوەی ئەو شوێنانە بوو کە داگیری کردبوون، کە ئەمەش هاتەدی، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا هەنگاوی دواتری ئەمریکا چی دەبێت. کەواتە، لە ئێستادا و لەم ساتەوەختەدا هیچ بەڵگەیەك نییە کە ئەمریکا سیاسەتێکی گشتگیری هەبێت بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ شەڕی ناوخۆیی سووریادا.

*** ئەی چۆن لە سیاسەت و ستراتیژیەتی ئیدارەی ئەمریکا بۆ بەرەنگاربوونەوە و تێکشکاندنی تیرۆریزم دەڕوانیت، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەست بێت بە شەڕ و بەرەنگاربوونەوەی داعشەوە؟**

- ئەوە راستە کە داعش تێکشکێندراوە، بەڵام ئێمە دەزانین داعش تەنیا بەشێکە لە کێشەیەکی گەورەتر و من دڵنیانیم لەوەی ئایا ئەم ئیدارەیە سیاسەتێکی هەیە بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی گشتگیرتر و هەمەلایەنتر مامەڵە لەگەڵ پرسی تیرۆردا بکات. چونکە راستە ئێمە تەرکیزمان لەسەر تیرۆری ناوخۆیی و ئەو تیرۆرە کردووە کە لە ناوخۆدا دروست دەبن و گەشەدەکەن (Home Grown Terrorist)، کە هێرشکردنەسەر یانەیەکی شەوانە لە ویلایەتی فلۆریدا نموونەیەکە لەسەر ئەو تیرۆریزمە ناوخۆییە، بەڵام پێموانییە بەدەر لەمە پلانێك، یان سیاسەتێکمان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم کێشەیە هەبێت.

حکومەتی ئێران لە بارێکی لاوازدایەو لەم ساتەوەختەدا توانای ئەوەی نییە خۆپیشاندانێکی گەورەو بەرفراوان بۆ پشتیوانیکردن لەحکومەتەکە رێکبخات، ئەمە لەکاتێکدا هێشتا چەندین خۆپیشاندان و نارەزایەتی دەربرین لەدژی حکومەتی وڵاتەکە هەیە

ئەمریکا دەتوانێت فشاری راستەوخۆی زیاتر لەسەر ئێران دروست بکات، چونکە تاوەکو ئێران لاوازتر بێت، ئەوا زەحمەتتر دەتوانێت دەستێوەردان لەکاروباری سیاسەتی ناوخۆیی عێراق بکات

سەرۆک رەجەب تەییب ئەردۆغان پلانی ئەوەی هەیە تورکیا بکاتە وڵاتێکی ئیسلامی کە خۆی ببێتە سوڵتان تێیدا، نەک سەرۆک کۆمار، یان سەرۆک وەزیران، بۆیە ئیدارەی ئێستای ئەمریکا چیتر وەک هاوپەیمانێکی باوەڕپێکراو لە تورکیا ناڕوانێت

برانتلی وۆماک

پسپۆڕی کاروباری نێودەوڵەتیی بۆ گوڵان:

لە سیاقی شەڕی بازرگانیدا ئەمریکا و چین تێڕوانینێکی دوژمنکارانەتر لە بەرامبەر یەکتردا دەگرنەبەر

برانتلی وۆماك پرۆفیسۆری كاروباری نێودەوڵەتیی لە زانكۆی ڤیرجینیا، زۆربەی كارەكانی پەیوەست بوون بە سیاسەتی نەتەوەیی و نێودەوڵەتی وڵاتی چینەوە. پرۆفیسۆر وۆماك بڕوانامەی دكتۆرای لە زانكۆی شیكاگۆ بەدەست هێناوە. پێشتر توێژەر بووە لە زانكۆی میونیخ و وانەبێژو پرۆفیسۆر زانستی سیاسی و ئابووری سیاسی بووە لە زانكۆی تێكساس و چەند زانكۆیەكی چین. لە توێژینەوەكانیدا بایەخ بە چەند پرسێكی گرنگی وەك پەیوەندیی نابەرامبەر و پەیوەندییەكانی نێوان دەسەڵاتی گشتی و دەسەڵاتی جەماوەری لە چین و سیاسەتی ناوخۆ و دەرەكیی وڵاتی ڤێتنام و پەیوەندییەكانی چین بە باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیاوە دەدات. گوڵان لە میانەی دیمانەیەكدا چەند پرسێكی لەگەڵدا تاوتوێكرد كە پەیوەست بوون بە سیاسەتی دەرەكیی نوێی ئیدارەی ئەمریكا لە پەیوەندی بە بەكارهێنانی فشاری ئابوورییەوە بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەكانی سیاسەتی دەرەوە و بۆ ناچاركردنی وڵاتان بە سازشكردن، بەتایبەتی ئەوەی پێی دەڵێن شەڕی بازرگانیی نێوان ئەمریكا و چین، ئەویش بەم شێوەیەی خوارەوە وەڵامی پرسیارەكانی دایەوە.

*** هەروەك ئاشكرایە سیاسەتی دەرەكیی ئیدارەی سەرۆك دۆناڵد ترەمپ مشتومڕێكی زۆری لێكەوتۆتەوە، بەتایبەتی لە پەیوەندی بە پەنابردن بۆ گرتنەبەری رێكار و فشارە ئابوورییەكان بۆ بەدەستهێنانی ئامانجە دیپلۆماسییەكان، ئەوەی پێی دەوترێت «دیپلۆماسیەتی بازرگانی»، دید و تێڕوانینی ئێوە لەم رووەوە چییە؟**

- ئەگەر ئێمە لەو تاكتیكانە بڕوانین كە سەرۆك دۆناڵد ترەمپ گرتوویەتەبەر لە پەیوەندی بە خوڵقاندنی كەشێكی پڕ لە نادڵنیاییەوە لە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریكادا، ئەوا ئەمە بۆتە هۆی ئەوەی لە مەودای كورتدا بەرهەمی هەبێت، كە ئەویش ناچاركردنی وڵاتانی دیكەیە بە سازشكردن، بەڵام ئەگەر لە مەودای دوور بڕوانین ئەوا ئەم شێوازی كاركردنە دوو لایەنی سلبی هەیە كە دەكرێت لێرەدا ئاماژەیان پێ بكەین. یەكەمیان ئەوەیە كە دەوڵەتانی دیكە- لە نێویاندا دەوڵەتە هاوپەیمانەكانیش- كار دەكەن بۆ گرتنەبەری چەند رێكارێك لە دژی ئەمریكا بۆ كەمكردنەوەی مەترسییەكان. راستە رەنگە لەم ساتەوەختەدا ئەمریكا دۆستەكانی لەدەست نەدات، بەڵام هەرچۆنێك بێت ئەو دۆستایەتییانە بەرەو داكشان دەچن. دووەم ئەوەیە كە كاتێك ئەمریكا پابەند نابێت بە جێبەجێكردنی نۆرمە نێودەوڵەتییەكانەوە، ئەوا ئەگەری ئەوە دروست دەبێت كە ئەمریكا دوچاری زنجیرەیەك لە قەیران و تەنگژەی چاوەڕواننەكراو ببێتەوە كە —كێشەكەش ئەوەیە- ئەمریكا لە بارێكدا نییە لێیان تێبگات، یان ئیدارەیان بدات. لەو كاتەدا دەوڵەت و لایەنەكانی دیكە بەپەلە بە هانای ئەمریكاوە نایەن بۆ ئەوەی هاوكاری بكەن.

*** هەر لە پەیوەندی بەو تەحەددییانەی رووبەڕووی ئیدارەی ئەمریكا دەبنەوە، باس لە وڵاتی چین دەكرێت وەك هێزێك كە لە هەڵكشاندایە، پرسیارەكە ئەوەیە ئایا ئێوە چۆن لە پەیوەندییەكانی ئەمریكا و چین دەڕوانن لەم رووەوە؟ ئایا هەڵكشانی هێزی چین بۆتە تەحەددی و كێشەیەكی راستەقینە كە ئەمریكا بەخۆیەوە سەرقاڵ بكات؟**

- ئەوەی دەتوانین ئاماژەی پێ بكەین ئەوەیە كە پەیوەندییەكانی نێوان ئەمریكا و وڵاتی چین دوچاری تەنگژە و قەیرانێكی تایبەت نەبۆتەوە، جگە لەوەی كە ئێستا پێی دەوترێت شەڕی بازرگانی- لە نێوان ئەم دوو وڵاتەدا-، كە دەبینین لەم سیاقەدا هەردوو وڵات دیدگا و

كاتێک ئەمریكا پابەند نابێت بە جێبەجێكردنی نۆرمە نێودەوڵەتییەكانەوە، ئەوا ئەگەری ئەوە دروست دەبێت كە ئەمریكا دوچاری زنجیرەیەک لە قەیران و تەنگژەی چاوەڕواننەكراو ببێتەوە

پەیوەندییەكانی نێوان ئەمریكا و وڵاتی چین دوچاری تەنگژە و قەیرانێكی تایبەت نەبۆتەوە، جگە لەوەی كە ئێستا پێی دەوترێت شەڕی بازرگانی

تێڕوانینێکی دوژمنکارانەتر لە بەرامبەر یەکتردا تەبەنی دەکەن، بەتایبەتی ئەمریکا. لەلایەکی دیکەوە ئەوە بەدی دەکرێت کە زۆرێك لە وڵاتان لە هەوڵی باشترکردن و بەرەوپێشبردنی پەیوەندییەکانیاندان لەگەڵ وڵاتی چیندا، لەبەر ئەوەی پێیانوایە چین زیاتر جێی متمانەپێکردنە، هەروەها لەبەر ئەوەی سیاسەتەکانی چین سەرنجراکێشترن وەك سیاسەتی پەیوەست بە دروستکردنی ڕێگای ئاوریشمی نوێ (هەروەها ناسراوە بە یەك پشتێنە و یەك ڕێگا).

*** ئاماژەت بە شەڕی بازرگانیی نێوان هەردوو وڵاتی چین و ئەمریکا کرد، دەمانەوێت زیاتر شرۆڤەی ئەم پرسە بکەیت، بەتایبەت لە پەیوەندی بە هۆکار و دەرئەنجامەکانی ئەم شەڕەوە؟**

- ئەوەی گومان هەڵناگرێت ئەوەیە کە چەند جیاوازییەکی ئابووری لە نێوان هەردوو وڵاتدا هەن، واتە بەرژەوەندیی جیاوازیان هەیە، بەو پێیە دروستبوونی بارگرژی لە نێوانیاندا شتێکی پێشبینیکراو و چاوەڕوانکراوە. هەرچۆنێك بێت، هەڵکشانی شەڕی بازرگانی بریتییە لە کەمکردنەوەی ڕێساکانی پەیوەست بە کارە بازرگانییەکان. بەڵام پێموایە هیچ لایەك ناتوانێت ئیعتیراف بە شکستی خۆی بکات، کەواتە ئەم ڕەوشە بەردەوام دەبێت، تاوەکو ئەو کاتەی دەگەنە چارەسەرێکی ئابڕووپارێز.

*** لایەنێکی دیکەی پەیوەست بە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و چینەوە ئەوەیە کە وڵاتی چین ڕایگەیاندووە پابەند نابێت بەو سزایانەی کە بڕیارە وڵاتی ئەمریکا بیسەپێنێت بە سەر کەرتی نەوتی ئێراندا، پرسیارەکە ئەوەیە ئایا بوونی ئەم هەڵوێستە جیاوازانە بارگرژییەکانی نێوان ئەمریکا و چین بەرەو هەڵکشانی زیاتر نابات؟**

- ئاشکرایە کە ئیدارەی ئەمریکا دەستی لە ڕێککەوتنە ئەتۆمییەکەی ئێران هەڵگرت و لێی کشایەوە. ئێمە دەزانین لە ڕووی مێژووییەوە چین ڕێز لەم چەشنە ڕێککەوتننانە دەگرێت. کەواتە ئەوەی گومانی تێدا نییە، ئەوەیە کە پابەندبوون بەم ڕێککەوتنەوە هاوکار نابێت بۆ پەیوەندییەکانی چین لەگەڵ ئەمریکادا، بەڵام بە دڵنیاییەوە هاوکاریی پەیوەندییەکانی دیکە دەکات، لە نێویاندا و لە هەموویان زەقتر پەیوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتی ئێراندا.

*** بەڵام سەرەڕای ئەو جیاوازی و بارگرژییانەی نێوان هەردوو هێزە جیهانییەکە (ئەمریکا و چین) ئایا بە تێڕوانینی ئێوە تا چ ڕادەیەك ئەمریکا پێویستی بە هاوکاری و هەماهەنگیی وڵاتی چین هەیە بۆ چارەسەرکردنی هەندێ لە تەحەددییە جیهانییە سەختەکان، بۆ نموونە، قەیرانی کۆریای باکوور؟**

- لە ڕاستیدا دەستپێشخەرییەکانی هەردوو سەرۆکی وڵاتانی کۆریای باشوور و کۆریای باکوور (سەرۆك موون جای ئین و سەرۆك کیم جۆن ئۆن) لەبارەی یارییە ئۆڵۆمپییەکانەوە، بوونەهۆی ئەوەی لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا چەند کۆبوونەوەیەکی لوتکە ڕووبدەن و ئەنجام بدرێن. ئەوەی زیاتر جێی سەرنجدان و تێڕامانیش بوو بەڕێوەچوونی کۆبوونەوەی لوتکە بوو لە نێوان هەردوو سەرۆك کیم ئۆن جۆن و سەرۆك دۆناڵد ترەمپ لە وڵاتی سەنگافورە، بەڵام ڕەنگە ئەوەی گرنگتر بێت، ئەو کۆبوونەوانەی دیکە بێت کە ڕوویاندا، وەك کۆبوونەوەکانی نێوان سەرۆك موون جای ئین و کیم جۆن ئۆن و کۆبوونەوەی نێوان سەرۆك کیم و سەرۆك شی جین پینگ، هەروەها کۆبوونەوەی چاوەڕوانکراوی نێوان سەرۆك کیم و سەرۆکی ڕووسیا، ڤلادمیر پوتین. کەواتە ئەگەر سەرۆك کیم بتوانێت درێژە بە ڕەوتی ئاشتیخوازانە بدات لەگەڵ سەرجەم دەوڵەتە دراوسێکانیدا، ئەوا ئەمە کەشێك دەخوڵقێنێت کە تێیدا دوژمنایەتیی ئەمریکا گرنگییەکی کەمتری دەبێت. بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، ئەوەی دەبێت سەرۆك کیم لەبەرچاوی بێت، ئەو ڕاستییەیە کە سەرجەم لایەنەکانی دیکە، تەنانەت کۆریای باشووریش، گرنگییەکی زیاتر بە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ئەمریکا دەدەن. کەواتە دەبێت خۆی بەدوور بگرێت لە دروستکردنی دۆخێك کە تێیدا — ئەو لایەنانە ناچاربن- هەڵبژاردن بکەن لە نێوان خۆی و سەرۆك ترەمپدا. هەروەها پێویستە ئەوەی لەبەرچاو بێت کە سەرجەم لایەنەکان پابەندن بەوەی چەکی ناوکی لە نیمچە دوورگەی کۆریا دابماڵدرێت.

زۆرێک لە وڵاتان لە هەوڵی باشترکردن و بەرەوپێشبردنی پەیوەندییەکانیاندان لەگەڵ وڵاتی چیندا، لەبەر ئەوەی پێیانوایە چین زیاتر جێی متمانە پێکردنە، هەروەها لەبەر ئەوەی سیاسەتەکانی چین سەرنجڕاکێشترن وەک سیاسەتی پەیوەست بە دروستکردنی ڕێگای ئاوریشمی نوێ

دەستپێشخەرییەکانی هەردوو سەرۆکی هەردوو وڵاتی کۆریای باشوور و کۆریای باکوور (سەرۆک موون جای ئین و سەرۆک کیم جۆن ئۆن) لەبارەی یارییە ئۆڵۆمپییەکانەوە، بوونەهۆی ئەوەی لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا چەند کۆبوونەوەیەکی لوتکە ڕووبدەن و ئەنجام بدرێن

ئەگەر سەرۆک کیم بتوانێت درێژە بە ڕەوتی ئاشتیخوازانە بدات لەگەڵ سەرجەم دەوڵەتە دراوسێکانیدا، ئەوا ئەمە کەشێک دەخوڵقێنێت کە تێیدا دوژمنایەتیی ئەمریکا گرنگییەکی کەمتری دەبێت

حاكم ئەحمەد ئەنوەر

سەرۆكی دەستەی دەستپاكیی حكومەتی هەرێمی كوردستان بۆ گوڵان:

ستراتیژیەتی دژایەتیكردنی گەندەڵی لە كوردستاندا گەڵاڵەكراوەو رەزامەندی لەسەر دراوە و ئەنجومەنی باڵاشی بۆ پێكهێنراوە

بەشێک لە کەیسەکان یەکلا کراونەتەوە کە ژمارەیان ٥٠ بۆ ٦٠ کەیس دەبێت و هەندێکیان بەهۆی نەبوونی بەڵگە داخراون

نەهێشتنی گەندەڵی و خۆپاراستن لەگەندەڵی پێویستە لە ریزبەندی پێشەوەی کارەکانی هەموو حوکمڕانییەکی باش بێت، لەم روانگەیەوە لە هەرێمی کوردستان دەستەی دەستپاکی دامەزراوەو لەلایەن سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە پاڵپشتی و ئاسانکارییەکی باشی بۆ کراوەو دەکرێت، هەر لەو پەیوەندییەدا گۆڤاری گوڵان چەند پرسیارێکی ئاراستەی حاکم ئەحمەد ئەنوەر سەرۆکی دەستەی دەستپاکی لە هەرێمی کوردستان کردووە، کە لێرەدا پوختەی قسەکانی بڵاودەکەینەوە.

*** دەستەی دەستپاکیی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو ماوە کەمەی دامەزراوە تاچەند توانیویەتی رێکاری پێویست بگرێتەبەر بۆ خۆپاراستن و دژایەتیکردنی گەندەڵی؟ ئایا حکومەتی هەرێمی کوردستان تاچەند پاڵپشتی و کارئاسانی پێشکەش کردوون؟**

- دەزگای دەستەی دەستپاکی بە یاسای ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠١١ لە خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان دامەزراوەو لە پەرلەمانیش لە ساڵی ٢٠١٣ سەرۆکی دەستەی دەستپاکی هەڵبژێردرا، بەمەش دەستەکە دەسەڵاتی یاسایی هەیەو هەموو ئەرك و چالاکی و دەسەڵات و پێکهاتەکەی بۆ دیاریکراوە. پرۆسەی دامەزراندنەکەش کەوتە نێوان کابینەی حەوت و هەشتی هەرێمی کوردستان کە هاوکات بوو لەگەڵ برینی بودجە لەلایەن حکومەتی مەرکەزی بەغداوە، کە بووە هۆی دروستبوونی قەیرانی دارایی، برینی بودجەکەش لە قۆناغێکی سەخت و دژواردا بوو، کە هاوکات بوو لەگەڵ شەڕی داعش و هاتنی بەلێشاوی ئاوارەو پەناهەندەو دابەزینی نرخی نەوت و چەندین گرفت و کێشەی دیکە، کە هەر هەمووی دۆخێکی دژواری لێکەوتەوە. واتا دەستەی دەستپاکی لەناو جەرگەی بارودۆخێکی دژوارو سەختدا دەست بەکاربوو، لەلایەك بودجە و توانای لەبەردەستدا نەبوو، لەلایەکی دیکەوە نیوەی ئەو هۆبە و بەشانەی لە پەیڕەوی ناوخۆدا ئاماژەی پێکراوە، دانەمەزران، تەنانەت ژمارەی لێکۆڵەرمان زۆر کەمە، بە رادەیەك لە سەرجەم پارێزگاکانی کوردستان ژمارەی لێکۆڵەرەوەکانمان ناگاتە ١٣ لێکۆڵەر، ئەمە لەکاتێکدا لە کوردستان پێویستمان بە ٥٠ بۆ ٧٠ لێکۆڵەر هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و بەو ماوە کەمە و بەو توانا سنوورداری بەردەستمان توانیمان کاروچالاکی گەورە ئەنجام بدەین، کە رەنگە لە وڵاتانی دیکەی پێشکەوتوودا

هیواداریـن لەکابینەی نوێی حکومەتدا دژایەتیکردنی گەندەڵی وەکو پرسەکانی دیکەی باشکردنی گوزەرانی خەڵک و پاراستنی کوردستان ببێتە ریزبەندی پێشەوەی کارەکانی حکومەت

بە هاوکاریی دەزگایەکی وێستمنیستەری بەریتانی ستراتیژیەتی کوردستانمان بۆ دژایەتیکردنی گەندەڵی ئامادە کردووە و لە ئەنجومەنی وەزیراندا پەسەند کراوە

دروشمەکانی خۆمان لە ڕێی «سی دی»یەوە دایە کەناڵە ئاسمانییەکان، بەڵام بەداخەوە هیچ دەزگایەک ئامادە نەبوو بڵاویان بکاتەوە، بەڵام ئەگەر بێتو پێیان بڵێین کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەنەوانیمان هەیەو زانیاری دەخەینەڕوو، ئەوا ڕەنگە هەموو ئەو دەزگایانە ئامادە بن

لە ساڵی ٢٠١٥ بە نووسراوی فەرمی داواکاریمان هەبووە بۆ کەمکردنەوەی ژمارەی وەزارەتەکان، چونکە کوردستان پێویستی بە ٩-١٠ وەزارەتە

نەتوانرابێت بەم ماوە کەمە و توانا داراییە نزمە ئەو هەموو کاروچالاکییە ئەنجام بدرێت. سەبارەت بە وەڵامی پرسیارەکەشتان ئاشکرایە کە کاروچالاکیی سەرەکیی ئێمە دژایەتیکردنی گەندەڵییە؛ ڕاستە تا ئێستا دژایەتیکردنی گەندەڵی لە کوردستاندا نەبووەتە ریزبەندی ژمارە یەکی کارەکانمان، چونکە لە ٢٠١٤ تا ئەمڕۆ ئەولەوییەت بۆ چارەسەرکردنی قەیرانی دارایی و پێدانی مووچە و ڕانەوەستانی پڕۆژە خزمەتگوزارییەکان و پاراستنی کوردستان لە تیرۆرستانی داعش بووە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا لەو ماوە کەمەدا کارو چالاکیی زۆر گەورەمان ئەنجام داوە، بۆ ئەم مەبەستەش بەچەند ئاراستە کارمان کردووە، کە گرنگترین ئاراستە هەڵمەتی هۆشیارکردنەوەیە لە ڕێگەکانی کۆڕو سیمنارو خول و دەزگاکانی ڕاگەیاندن و پڕۆگرامەکانی خوێندن، بڕیاریش بوو لەگەڵ ڕێکخراوی UNDP دەستپاکی و دژە گەندەڵی بخرێتە ناو پڕۆگرامەکانی خوێندن بۆ پۆلەکانی (١) تاکو (١٠) بنەڕەتی، بەداخەوە ئەم پرۆژەیەی دەستپاکی بەهۆی نەبوونی ١٥٠ ملیۆن دینار پەکی کەوت. ئەوەی پەیوەست بێت بە پرۆسەی خۆپارێزی کە ئاراستەی دووەمی کارکردنی دەستەکەمانە، پێویستمان بەوە هەیە کە دەبێت کار بۆ بنبڕکردنی هۆکارو ژینگەی دروستبوونی گەندەڵی بکرێت، بۆ ئەمەش پێویستیمان بەوە هەیە ڕێکاریی خۆپارێزی بگرینەبەر کە لە بەندو بڕگەکانی ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکاندا بوونی هەیە، بەتایبەتی دوای ئەوەی عێراق لەساڵی ٢٠٠٧ بە یاسایەك چووەتە ناو ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ دژایەتی گەندەڵی، بەمەش ئەم ڕێککەوتننامەیە بۆتە بەشێك لەیاساکانی عێراق و هەرێمی کوردستان.

*** کەواتە لەو ماوە کەمەدا توانیوتانە دەستنیشان و لێکۆڵینەوە لەسەر زۆرترین کەیسی گەندەڵی بکەن، ئایا ئەمە ناچێتە ناو بواری چاکسازیی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە؟**

- ساڵانە ژمارەیەکی زۆر کەیسمان تۆمارکردووەو لێکۆڵینەوەمان تێدا کردوون و ڕەوانەی دادگامان کردوون و بەشێك لە کەیسەکان یەکلا کراونەتەوە کە ژمارەیان ٥٠ بۆ ٦٠ کەیس دەبێت و هەندێکیان بەهۆی نەبوونی بەڵگە داخراون و چەند کەیسێکیش بەم دواییە بەر لێخۆشبوونی گشتی کەوتن. واتە لە سێ ساڵی ڕابردوودا لە سەرووی ٤٠٠ کەیس هەبووە کە لێکۆڵینەوەی تێدا کراوە، بەمەش بەراورد بەو توانا کەمەی هەمانبوو، سەرەتایەکی باشەو دەکرێت بکرێتە بەردی بناغە بۆ داهاتوو. خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە بەنیازین لە داهاتوودا پێشنیار بۆ ئەنجومەنی دادوەری بکەین کە دوای ئەوەی خۆیان ڕێکخستۆتەوە و دوای ئەوەی ژمارەیەك دادوەر لە دادگای تەمییز دامەزران و ژمارەیەکیش خانەنشین بوون کە دادگایەکی تایبەتمەند دابمەزرێت بۆ کەیسەکانی گەندەڵی هاوشێوەی بەغدا، چونکە ئەگەر ئەم کەیسانە بچنە دادگانی دیکە، ئەوا یەکلاکردنەوەیان زۆر دوادەکەوێت. بەشێوەیەکی گشتی دەستەی دەستپاکی هاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستانیش بووە لەسەر ئەو پرۆسە چاکسازییەی دەستی پێکردووە، بەتایبەتی لە کەیسی کەموکورتی لە بەرزکردنەوەی نایاسایی پلەی فەرمانبەران و ئەوانەی لە پلەباڵاکانن، وەکو پلەی وەزیر خانەنشین کراون، بێ ئەوەی وەزیر بووبن کە ئێستا ٤٦٤ کەسمان لەوانە لەبەردەستدایە. ئێستاش لەگەڵ ژمارەیەك لە لایەنەکانی دیکە هاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستانین لە زۆر بواری بایۆمەتری و کۆکردنەوەی داتاو زانیارییەکان و بوارەکانی ژینگە و دامەزراندن و شێوازی ئیشکردن و کەمکردنەوەی ڕۆتین و لێکۆڵینەوە لە پاڵاوگە نایاساییەکان، بۆ نموونە لەم بوارەدا هاوکاری دەستەی ژینگە بووین و لەکۆتاییدا تەنیا ٢٨ پاڵاوتگە دەمێنێتەوە کە کۆمەڵێك مەرجی ژینگەییان تێدایە، هەروەها ئێمە لە ساڵی ٢٠١٥ بە نووسراوی فەرمی داواکاریمان هەبووە بۆ کەمکردنەوەی ژمارەی وەزارەتەکان، چونکە کوردستان پێویستی بە ٩-١٠ وەزارەتە، ئەوەتا وڵاتێکی وەکو فەرەنسا کە ئەندامی ئەنجومەنی ئاسایشە و بەو قەبارە گەورەیەو ژمارەی دانیشتووان و بودجەیەکی زەبەلاحەوە تەنیا نزیکەی ١٥ وەزارەتی هەیە.

*** ئاشکراکردنی سەروەت و سامانی بەرپرسان بە یەکێك لەو ڕێکارانەی خۆپاراستن دادەنرێت**

لەبەرامبەر گەندەڵیدا؛ ئایا تاچەند توانراوە ئەم ڕێکارە لە ڕووی پراکتیکییەوە جێبەجێ بکرێت؟

- خۆشبەختانە لەم بوارەدا توانیمان ڕێنمایی ئاشکراکردنی سەروەت و سامانی بەرپرسان لە یاسا دەربکەین و یەکەمین کاری دەستەکەشمان بوو کە لەمانگی ٣ی ٢٠١٤ پرۆسەی ئاشکراکردنی سەروەت و سامانی بەرپرسانی باڵامان دەست پێکردو فۆرممان بەسەر هەموو ئەو بەڕێزانە دابەشکرد کە یاساکە بە پۆست ناوی هێناوە؛ کە هاتووە بەرپرسە باڵاکانی هەرێم بە سەرۆکی هەرێم و جێگرەکەی و سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و وەزیرە بەڕێزەکان و جێگرەکانیان و پەرلەمانتاران تاکو ئەوانەی بە پلەی جێگری بەڕێوەبەری گشتی دامەزراون، بەشێوەیەکی بەردەوام و لەسەر داوای سەرۆکی دەستەی دەستپاکی دەبێت سەروەت و سامانی خۆیان ئاشکرا بکەن.

*** ئەی لە بواری ڕەفتاری وەزیفییەوە چیتان کردووە، بەتایبەتی کە زۆربەی جار گلەیی و گازندەیەکی زۆر لەسەر ڕەفتار و هەڵسوکەوتی ئەو کەسانە هەیە کە فەرمانبەرن، یاخود پۆستێکی باڵایان هەیە؟**

- پێوەرێکی جیهانی هەیە بەوەی کە فەرمانبەر چۆن کار دەکات و ئەرکەکانی چۆن جێبەجێ دەکات ؟ بۆ ئەم مەبەستە چەندین کۆبوونەوەمان لەگەڵ وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەنجام داو بە سوودوەرگرتن لەو ڕێنماییانەی لە ٢٠١١ لەلایەن لێژنەی دەستپاکی و حوکمڕانیی باش لە ئەنجومەنی وەزیران دەرچووبوو، تونرا ڕێنماییەك دەربکەین و فەرمانبەر پابەند دەکات بە کۆمەڵێك ڕێنمایی تایبەت بە هەڵسوکەوت و ئیشوکاری دڵسۆزانە و بێلایەنانەی کارکردنی. هەروەها ڕێنماییەکی دیکەمان لەبەردەستدایە کە پێی دەوترێت بەریەککەوتنی بەرژەوەندییەکان، بەریەککەوتنی بەرژەوەندییەکان لەکوردستان و عێراق یەکجار زۆرە، بەتایبەتی بۆ ئەو فەرمانبەر و بەرپرسانەی کە لە شوێنێکی حکومەت کار دەکەن و لەشوێنێکی تایبەت خۆی یاخود کەسێکی نزیکی کاردەکات، کە لە زۆر وڵات وەکو ئوردن ئەمە بەیاسا کراوەتە تاوان. هەروەها زۆر ڕێگای دیکەش هەن بۆ خۆپارێزی، بەڵام بەهۆی سنووردداربوونی توانای ماددی ئێمە و بەهۆی هاوکارینەکردنی دەزگاکانی ڕاگەیاندن نەمانتوانی هەڵمەتێکی گەورە بکەین و ئێمە دروشمەکانی خۆمان لە ڕێی «سی دی»یەوە دایە کەناڵە ئاسمانییەکان، بەڵام بەداخەوە هیچ دەزگایەك ئامادە نەبوو بڵاویان بکاتەوە، بەڵام ئەگەر بێتو پێیان بڵێین کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەنەوانیمان هەیەو زانیاری دەخەینەڕوو، ئەوا ڕەنگە هەموو ئەو دەزگایانە ئامادە بن.

*** سەرکەوتنی هەر کارو پرۆژەیەك پێویستی بە ستراتیژییەتێك هەیە، ئایا ئێوە لە دەستەی دەستپاکی هەرێمی کوردستان لەسەر چ ستراتیژییەتێك کار دەکەن؟**

- ئێمە بە هاوکاریی دەزگایەکی وێستمنیستەری بەریتانی ستراتیژیەتی کوردستانمان بۆ دژایەتیکردنی گەندەڵی ئامادە کردووە و لە ئەنجومەنی وەزیراندا پەسەند کراوە، لەسەرەتای ئەمساڵیشەوە لێژنەیەکی باڵامان بە سەرۆکایەتی سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران و جێگرەکەی و ژمارەیەکی دیکەی ئەنجومەن و لایەنە پەیوەندارەکان دامەزراوە. وەکو لە سەرەتای قسەکانمدا ئاماژەم پێدا بە هۆی قەیرانی دارایی و شەڕی داعش پرۆسەی دژایەتیکردنی گەندەڵییەکە دواکەوتووە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە کار نەکراوە، چونکە پرسی دژایەتیکردنی گەندەڵی پرسێکی نیشتمانییەو هیواداریین ئەگەر هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستان دوانەخرێت، لەکابینەی نوێی حکومەتدا دژایەتیکردنی گەندەڵی وەکو پرسەکانی دیکەی باشکردنی باروگوزەرانی خەڵك و پاراستنی کوردستان ببێتە ریزبەندی پێشەوەی کارەکانی حکومەت، هەروەکو چۆن لەگەڵ دەزگاکانی تری چاودێری دەستەی دەستپاکی هاوکارو هەماهەنگ بووە بۆ دەستنیشانکردنی گەندەڵی و لێکۆڵینەوە لە کەیسەکان، ئەمەش هەنگاوێکی گرنگە بەرەو کاروانی دژایەتیکردنی گەندەڵی لەکوردستاندا، چونکە تاوانی گەندەڵی بە هاوشێوەی تاوانی دزین و کوشتن لەگەڵ مرۆڤایەتیدا هەر دەمێنێت، بەڵام پێویستە ڕێژەو شوێنەوارەکانی کەم بکرێتەوە و تاوانباران سزا بدرێن و سەرجەم پرۆسەکەش پێویستی بە ئەرك و ماندووبوونی زیاتر هەیە.

دەستەی دەستپاکی هاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستانیش بووە لەسەر ئەو پرۆسە چاکسازییەی دەستی پێکردووە، بەتایبەتی لەکەیسی کەموکورتی لە بەرزکردنەوەی نایاسایی پلەی فەرمانبەران و ئەوانەی لە پلەباڵاکانن، وەکو پلەی وەزیر خانەنشین کراون، بێ ئەوەی وەزیر بووبن کە ئێستا ٤٦٤ کەسمان لەوانە لەبەردەستدایە

لەسێ ساڵی ڕابردوودا لە سەرووی ٤٠٠ کەیس هەبووە کە لێکۆڵینەوەی تێدا کراوە، بەمەش بەراورد بەو توانا کەمەی هەمانبوو، سەرەتایەکی باشەو دەکرێت بکرێتە بەردی بناغە بۆ داهاتوو

تاوانی گەندەڵی بە هاوشێوەی تاوانی دزین و کوشتن لەگەڵ مرۆڤایەتیدا هەر دەمێنێت، بەڵام پێویستە ڕێژەو شوێنەوارەکانی کەم بکرێتەوە و تاوانباران سزا بدرێن

کێشەکانی میدیا لە هەرێم

بەشی دووەم

کێشەی خاوەنداریەتی

مەسەلەی خاوەنداریەتیی میدیا بابەتێکی گرنگە، چونکە خاوەنداریەتی بنەمای کارکردن و سیاسەت و ستراتیژیی میدیا دیاری دەکات. بەڵام ئایا ئەو خاوەنداریەتییەی میدیا لەوڵاتدا، نیشتمانییە، حزبییە، حکومییە، تایبەتە...هتد؟ ئەمانە گرنگن بۆ ئەوەی لە فۆرمی کارکردنی میدیاو کاریگەری و ناوەرۆك و ئەجندای ئەو میدیایانە تێ بگەین.

بۆ باسکردن لەم بابەتە لە دوو گۆشە نیگاوە قسەی لەسەر دەکەین، یەکەم: ئایا میدیا بە گشتی لە وڵاتدا خاوەنێکی هەیە لە سەر ئاستی نیشتمان، وەك وەزارەتێك، دامەزراوەیەك، بۆردێك کە سەرپەرشتی بکات و سیاسەت و هێڵەکانی کارکردنی بۆ دابنێت و چاودێری بکات؟ دووەم: ئایا خاوەنداریەتەکانی تری دەزگا میدیاییەکان چین؟ حزبین، تایبەتن، کەسین و... هتد؟

بۆ خاڵی یەکەم گرنگە بەراوردێك بە میدیای وڵاتان بکەین کە لە دیموکراسییان تا دیکتاتۆریان، دامەزراوەیەك، یان بۆردێك و دەستەیەك هەیە بۆ سەرپەرشتیی میدیا کە دیموکراسییەکان بۆ ڕێکخستنی میدیا و دیکتاتۆرەکان بۆ کۆنترۆڵکردنی بەکاری دێنن. بۆ نموونە لە بەریتانیا Of com هەیە، کە تایبەتە بە کۆمینیکەیشن و ڕێکخستنی هەموو جۆرەکانی کۆمینیکەیشن. لە ئەڵمانیا FCC و لە ئوردون (هیئة الإعلام) هەیە، لە عێراق (هیئة الاعلام والاتصالات) هەیە، بە هەمان شێوە وڵاتێك نابینیت لە جیهاندا میدیاو دەزگای میدیای هەبێت و لایەنێك بەرپرس نەبێت لە سەرپەرشتیکردنی. لە هەرێمی کوردستان بەپێی داتای توێژینەوەیەك کە مامۆستایەکی زانکۆی ئەڵمانی لە ساڵی ٢٠١٤ لە زانکۆی سلێمانی پێشکەشی کرد تایبەت بە میدیای ئەڵمانی، هەرێمی کوردستان لەو کاتەدا نۆ (٩) هێندەی ئەڵمانیا ژمارەی رادیۆ و تەلەفزیۆنی هەبووە، تا ئێستاش وەك دەزانین بەردەوام لە زیادبووندایە. جگە لە کێشەی نەبوونی سیستمی میدیایی لە هەرێم و بۆشایی گەورەی یاسایی و نەبوونی یاسایەکی گشتی لە ئاست ئەم فراوانییەی میدیا لە هەرێم و کێشەی دەستووری کە لە دەستووری هەرێمی کوردستان ئاماژەیەکی روون بە ئەرك و وەزیفەی میدیای نەکراوە.

میدیا لە هەرێمی کوردستان خاوەنی نییە، بەو مانایەی وەزارەتێك، ئۆرگانێك نییە لە ئاستی نیشتمان خاوەنی میدیا بێت، واتە بۆشاییەکی ئیداری و خاوەندارییەتی گەورە لە میدیای هەرێمدا دەبیندرێت، کە ئەمە سەرچاوەیەکی گەورەی پاشاگەردانی میدیایە لەم هەرێمەدا. لە رەهەندی دووەمەوە قسە بکەین لەسەر خاوەنداریەتی و جۆری ئەو خاوەنداریەتییەی کە میدیاکانی ئێمە هەیانە، دەبینین هەژموونی

پ.ی.د. نەزاکەت حوسێن حەمەسەعید

بۆ گوڵان نووسیویەتی

خاوەنداریەتیی حزبی چارەکە سەدەیەکە باڵی کێشاوە بەسەرماندا، ئەمەش کاریگەری کردووەتە سەر ئەوەی میدیایەکی نیشتمانی و گشتی و موڵکی نیشتمان و هاووڵاتیمان نەبێت. هەروەها کۆمەڵگەیەکی سیاسی بە پەروەردەیەکی ململانێی سیاسی پەروەردەکراومان هەبێت. ئەوەی جێگای مەترسییە دیارنەبوونی خاوەنداریەتییە، واتە خاوەنداریەتیی حزبی هێشتا باشترە و تا رادەیەك بەهۆی بوونی خاوەنێکی دیار کە حزبەکەیە دەتوانرێت لە سیاسەت و ئامانجی میدیاکە تێ بگەیت و ئەگەر سەرپێچی، یان کارێکی ناتەندروستی کرد، ئاگادار بکرێتەوە، بەڵام لە خاوەنداریەتی حزبییەوە بەرەو خاوەنداریەتی کەسی و نادیار میدیا بەرەو پاشاگەردانی هەنگاو دەنێت، چونکە نازانرێت کێی لە پشتەوەیە و چ ئامانجێکی هەیە، حزبییەکە لەبەر بەرژەوەندی حزبی خۆی ناچار بووە پەیڕەوی هەندێك بەهاو نەریتی کۆمەڵگە بکات، بەڵام سەرهەڵدانی میدیای خاوەنداریەتی کەسی و نادیار ئەوەندەی دی ژینگەی میدیای ئاڵۆز کردووە. یان میدیای خاوەنداریەتیی تایبەت و بازرگانی کە ئەمانە ئێستا مۆدێلی قۆرخکەری ژینگەی میدیای وڵاتانن، بەڵام وڵاتان چ خاوەنداریەتیی بازرگانی، یان هەر جۆرە خاوەنداریەتییەکی تری میدیا لە وڵاتدا هەبێت، بەپێی یاسا و خزمەت بە نیشتمان رێکیانخستووە. ئەوەی جێگای مەترسییە لەم هەرێمە خاوەنداریەتییەکی شپرزە و پاشاگەردان لە میدیادا هەیە کە چەندین گرفتی بۆ خولقاندووین، لەوانە:

١-نەبوونی میدیاییەکی نیشتمانی کە موڵکی نیشتمان و هاووڵاتی بێت.

٢-ئاسان کۆنترۆڵ نەکردن و رێکنەخستنی ژینگەی میدیایی بە هۆی نادیاریی خاوەنداریەتی و تێکەڵ و پێکەڵیی خاوەندارییەتی.

٣-شپرزی لە دیدگاو رۆئیا و سیاسەت و ستراتیژی میدیای کوردی کە هەریەکە بە ئاواز و ئاراستەیەك بازاڕی خۆی گەرم کردووە.

٤-دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی نائارام بەهۆی ململانێی میدیای حزبی و کەسی و خاوەندارە نادیارەکانەوە.

٥-کاریگەری لە کەمکردنەوەی ئاستی پرۆفیشناڵی و ئیتیکی لە رۆژنامەگەریی کوردیدا.

چارەسەرەکان

١-دامەزراندنی دەزگایەکی میدیای نیشتمانی کە حکومەت خاوەنداریەتی بکات و موڵکی گەل و نیشتمان بێت.

٢-کارکردن لەسەر کەمکردنەوەی میدیای حزبی و نەهێشتنی خاوەنداریەتی حزبی و کەسی بۆ میدیا.

٣-دیاریکردنی ئەرك و بەرپرسیاریەتی بۆ میدیای خاوەنداریەتی تایبەت و بازرگانی.